

RUOTSIN VALLAN AIKA

Ruotsalaisten ensimmäinen valtakausi 1580–1597

Raudun asutus oli 1500-luvun alkuun tultaessa, kuten Vatjan viidenneksen verokirja selvästi osoittaa, jo sangen voimakas. Vaikka elettiinkin rajalla ja vaikka rajaseudun elämää leimasikin aina tietynlainen epävarmuus, säästyttiin kuitenkin Pähkinäsaaren rauhan jälkeen pitkäaikaisilta, tuhoavilta sodilta, joten viljelys sai yhtäjaksoisesti laajentua ja asutus voimistua. Mutta 1500-luvulla tämä suotuisa kehitys pysähtyi ja vuosisadan lopulla pyyhkäistiin siihenastisen viljelyksen saavutukset melkein olemattomiin. Arvattavasti oli jo Kustaa Vaasan aikana Venäjää vastaan käyty sota (1555–57) aiheuttanut menetyksiä ja tuhoa itäisen Kannaksen pitäjissä, vaikka tärkeimmät sotatapahtumat keskittyivätkin silloin muualle. Joko tästä sodasta tai muista teki-joistä johtui, ettei Raudun taloluku näytä enää 1500-luvulla lisääntyneen. Ruotsalaisissa lähteissä säilyneiden tietojen mukaan oli Raudussa ollut enää itäisen Kannaksen ruotsalaisten haltuun joutumista 1500-luvun loppupuolella 15 pajarien ja 229 talonpoikaistaloa. Taloluku oli näin hiukan pienempi kuin vuosisadan alussa.

1500-luvun loppupuolella Karjala ja koko Suomenlahden - Laatokan alue joutui pitkän ja tuhoisan sodan näyttämöksi. Silloin käytiin ns. pohjoismaista viisikolmattavuotista sotaa (1570–95). Karjalan kannas ja etenkin Käkisalmen Karjala joutui silloin moneen otteeseen hävityksen kohteeksi. Ilmeisesti muodostuivat Raudun ja muiden itäisen Kannaksen pitäjien osalta kohtalokkaimmiksi Suomen sotaväen päällikön Herman Pietarinpoika Flemingin Viipurista käsin Käkisalmen ja Pähkinälinnan lääneihin tekemät hävitysretket vuoden 1572 lopulla ja vuoden 1573 alkupuolella. Flemingillä lienee ollut käytettävänä noin 3.000 miestä, suureksi osaksi ratsuväkeä. Tällaisilla retkillä hävitettiin, poltettiin, surmattiin ja ryöstettiin. Samanlainen retki tehtiin myös mm. 1577.¹

Vuonna 1580 ratkaistiin Käkisalmen ja koko Käkisalmen läänin kohtalo lähes pariaksi vuosikymmeneksi. Pontus de la Gardien johtamat ruotsalais-suomalaiset joukot valtasivat marraskuun 5. päivänä lyhyen piirityksen jälkeen Käkisalmen linnan ja sen mukana joutui myös linnalääni toistaiseksi ruotsalaisten hallintaan. Näiltä ajoin periytyvät lukuisat myöhäisiin aikoihin kansan suussa kulkeneet kaskut Pontuksen silloista, teistä ja kaivannoista. Kun olot nyt jossakin määrin rauhoittuivat - tosin venäläiset tekivät nyt vuorostaan retkiä näille menettämilleen alueille - olikin tuho itäisellä Kan-

naksella melkein täydellinen. Raudussa mainitaan 1585 olleen 217 autiota talonpoikaistaloa ja 15 pajarien taloa ja ainoastaan 13 asuttua talonpoikaissavua. Yhtä lohduton oli tilanne muissakin itäisen Kannaksen pitäjissä. Eräässä kirjeessä samalta vuodelta todetaan, että Käkisalmen ja Pähkinälinnan välillä oli vain 12 sellaista taloa eli savua, joista voitiin suorittaa veroa.²

Vuodelta 1589 ovat ensimmäiset yksityiskohtaiset tiedot Raudun asutuksesta Ruotsin vallan ajalta. Entisestä runsaslukuisesta väestöstä olivat silloin enää rippeet jäljellä. Raudussa oli silloin asuttuina vain 11 savua: Mäkrällä kaksi, Orjansaaressa kolme, Haapakylässä kaksi, Leinikylässä kolme ja Maanselällä yksi. Mahdollista on, että jo näidenkin joukossa oli ainakin yksi uudisasukas, nimittäin Mäkrän Sven Laurinpoika. Sitä paitsi oli Käkisalmen linnan päällikkö antanut kahdelle Niilo Nebbin lippukunnan nihdille Abraham Eerikinpojalle ja Pärtyyli Hannunpojalle kummallekin autiotalon viljeltäväksi joulukuussa 1587. Asiakirjoista ei kuitenkaan käy selville, missä kylissä nämä nihtien talot sijaitsivat. Koko Raudun väkiluku saattoi kohota näin vain kuuteen- tai korkeintaan seitsemäänkymmeneen henkeen. Hävitys oli ollut todella perinpohjainen. Sodan tuhoilta säilyneet rautulaiset olivat: Mäkrällä Sven Laurinpoika ja Iivana Mikkelinpoika, Orjansaaressa Iivana Kuismanpoika, Knuut Ihannonpoika ja Paavali Tatti, Haapakylässä Pankke Oleksinpöika ja Larki Oleksinpöika, Leinikylässä Jyrki Nestorinpöika, Iivana Illituinen ja Vaski Mikkelinpoika sekä Maanselällä Titti Griskanpöika.³

Ruotsin valtiovallan etujen mukaista oli saada nämä uudet voittomaat mahdollisimman pian uudelleen asutetuiksi ja tuottaviksi. Ruotsin hallitsija Juhana III antoikin pian Käkisalmen valtauksen jälkeen Käkisalmen linnan isännille käskyn ryhtyä toimenpiteisiin autiotilojen viljelykseen saattamiseksi. Käkisalmissa jonkin aikaa palvelleita sotamiehiä tuli kehoittaa asettumaan asumaan vallatulle alueelle. Näin tulivat edellä mainitut kaksi Raudunkin taloa asutetuiksi. Sitä paitsi oli toimitettava uudisasukkaita lääniin Jääskestä, Äyräpäästä ja Savosta. Vanhan rajan Suomen puoleiselta alueelta alkoikin vähin erin väkeä siirtyä Käkisalmen lääniin ja niin Raudunkin autioituneihin taloihin alkoi ilmaantua uusia isäntiä vuodesta 1590 lähtien. Niinpä Raudussa oli silloin jo edellä mainittujen nihtien tiloja lukuunottamatta 36 asuttua savua ja 1592 yhteensä 47. Venäläisten tekemän hävitysretken johdosta aleni asuttujen talojen määrä seuraavana vuonna 37:ään.

Vuonna 1590 tulivat jo mainittujen kylien lisäksi uudelleen asutetuiksi Vehmainen, Liippua, Raudunkylä, Keripata ja Kausamäki, jolla tarkoitettiin Raasulia. Sakkolan Röykkylä ja Kuninkaanristi oli myös merkitty Rautuun kuuluviksi, mutta niitä ei ole otettu mukaan edellä esitettyyn talolukuun. Vuonna 1591 tuli uusia asukkaita edelleen Huttulaan, Valkiamaahan (Vakkilaan), Kaskaalaan, Porkulle ja Vepsaan.

Uudisasukkaiden myötä alkoi uusi vaihe Raudun asutuksessa. Kun silloin Rautuun asettuneista suvuista muutamat jäivät pitkäksi aikaa, jotkut yli kolmeksi vuosisadaksi, pitäjän asukkaiksi, on syytä tässä esitellä 1590-luvun asutus kylittäin vuoden 1592 manttaaliluettelon pohjalla.⁴

Mäkrä

Sven Laurinpoika, jo 1589, majatalonpitäjä
 Iivana Mikkelinpoika, jo 1589, tiedoittaja eli vakoilija
 Eskel Tossur, jo 1590
 Pietari Sintonen
 Pietari Virsu

Haapakylä

Larki Oleksipoika, jo 1589, tiedoittaja
 Panke Oleksipoika, jo 1589, ei 1593

Orjansaari
 Iivana Kuismanpoika, jo 1589, tiedoittaja
 Knuut Ihannonpoika, jo 1589, ei 1593
 Paavali Tatti, jo 1589
 Sipi (Siffredh) Pietarinpoika, jo 1590
 Matti Pennanen, jo 1590
 Sigre Hanno, jo 1590, ei 1593
 Sigre Peter, jo 1590
 Lalli Matti, jo 1590
 Knuut Kyrönen, jo 1590

Leinikylä

Antti Hallinen (ei 1593, 1590-91: Paavali Hällin)
 Simo Illituinen (1589-91: Iivana Illituinen)

Maanselkä

Titti Griskanpoika, jo 1589
 Antti Väärähäntä, jo 1590, ei 1593
 Multa Lauri, jo 1590
 Olli Rytteri, jo 1591, ei 1593
 Lasse Tepponen, jo 1591

Vehmainen

Pietari Töllikkö, jo 1590
 Antti Eskelinpoika, jo 1590
 Heikki Pusa, jo 1590
 Matti Pirhonen, jo 1590
 Paavali Nypelö, jo 1591
 Paavali Inkerinen, jo 1591

Liippua

Tahvana Jääskeläinen, ei 1593
 Martti Jääskeläinen, jo 1590

Raudunkylä, merkitty kolmeen paikkaan

Joan Onoinen

—

Hannu Pitkänen, ei 1593
 Antti Hannunpoika Kopia, jo 1590
 Tuomas Parjunen, jo 1590
 Antti Jääskeläinen, jo 1591

—

Kannus Kauppi

Keripata

Matti Termonen, jo 1590
 Pietari Antinpoika, jo 1590

Huttula, merkitty kolmeen paikkaan

Nuija Matti, 1590–91 merkitty Kausamäelle, Raasuliin
 Antti Ahtiainen, jo 1591

—

Susi Antti, 1591 merkitty Vepsaan.

—

Pietari Harvonen

Vakkila

Olli Oikkonen, jo 1591

Kaskaala, merkitty kahteen paikkaan
Tuomas Hanttunen, jo 1591, ei 1593

—

Maunu Savolainen, 1591 Raudunkylässä

Vepsa

Antti Seppä (1591: Heikki Seppä, ei 1593)

Täyssinän ja Stolbovan rauhut

Sotaonnen ja poliittisen tilanteen vaihtelut johtivat siihen, että Ruotsi Täyssinän rauhassa 1595 sitoutui luovuttamaan Käkisalmen läänin takaisin Venäjälle. Luovutus tapahtui vasta syyskuun 3. päivänä 1597, sen jälkeen kun rauhanneuvotteluissa sovittu uusi raja oli käyty Pohjois-Suomessa. Venäläisten herruus Käkisalmen läänissä muodostui kuitenkin tällä erää lyhyeksi. Venäjällä hallitsijasuvun sammumisesta aiheutuneet vallanperimysriidat antoivat Ruotsille aiheen puuttua asiaan ja Käkisalmen läänin tulevaisuus joutui jälleen poliittisten neuvottelujen kohteeksi. Viipurissa helmikuun 28. päivänä 1609 tehdyn sopimuksen mukaan tsaari Vasili Shuiskin edustajat lupasivat Käkisalmen läänin ikuisiksi ajoiksi Ruotsi-Suomelle, kunhan tsaarin avuksi toimitettaisiin 5.000 miehen suuruinen apujoukko. Venäläiset saivat pyytämänsä avun, mutta eivät itse puolestaan luovuttaneetkaan linnaa. Ruotsalais-suomalaisten joukkojen ylipäällikkö Jaakko de la Gardie ryhtyi silloin saamiensa ohjeiden mukaan voimakeinoin ottamaan linnaa haltuunsa. Heinäkuussa 1610 aloitettiin Käkisalmen piiritys ja maaliskuun 2. päivänä 1611 linna antautui. Ruotsalaiset olivat taas Käkisalmen Karjalan herraina. Stolbovan rauhassa 1617 vahvistettiin tämä valloitus ja Käkisalmen lääni jäi noin vuosisadan ajaksi Ruotsin käsiin. Käkisalmen Karjalan asutusolojen kannalta tämä ajanjakso muodostui erittäin merkitykselliseksi.

Asutuksen kehitys 1600-luvulla

Täyssinän rauhantekoon mennessä Rautuun rajan yli tulleet uudisasukkaat jäivät paikoilleen, vaikka ruotsalaiset luovuttivat alueen Venäjälle. Monet 1590-luvulla Rautuun tulleet suvut tapasimme siellä uudelleen 1613, jolta vuodelta ovat taas uudet Ruotsin vallan aikaiset tiedot Käkisalmen läänin

asutuksesta. Niinpä elivät Raudussa edelleen Ahtiaiset, Termoset, Kannukset, Kopiot, Oikkoset, Tatit, Nuijat, Parjuset, Pusat, Nypelöt, Sudet, Harvoset, Pennaset, Sepät, Lallit, Virsut ja Tölliköt. Ilmeisesti oli asukkaissa muitakin edellisen ruotsalaiskauden eläjiä, vaikkei sitä nimistä kaikkien kohdalla voidakaan todeta. Tällaisia oli ainakin Titti Griskanpojan poika Petri. Raudun asutus oli sitä paitsi voimistunut parissa vuosikymmenessä noin kolminkertaiseksi. Uusia asukkaita oli edelleen saapunut rajan yli, joko heti Käkisalmen jouduttua uudelleen ruotsalaisten käsiin tai sitten jo aikaisemmin. Mutta myöskin vanhan kreikanuskoisen väestön määrä oli lisääntynyt. Aikaisemman sodan vuosina paenneita on ehkä palannut takaisin tai sitten on autiotiloille tullut muualta uusia asukkaita. Vuonna 1613 oli Raudunkylässä 12 taloa, Kaskaalassa 13, Kuninkaaselällä 11, Potkelassa 6, Savikkolassa 2, Vakkilassa 4, Raajussa 1, Palkealassa 3, Sirkiänsaarella 3, Raasulissa 8, Liippualla 2, Kärsälässä 2, Korvenkylässä 3, Maanselällä 9, Kurkolassa 1, Orjansaarella 7, Mäkrällä 7, Haapakylässä 3, Keripadassa 2, Leinikylässä 8 ja Vehmaisissa 6 taloa eli yhteensä koko pitäjässä 113 taloa. Väestön kokonaismäärä kohosi ehkä noin 650 henkeen. Heistä oli vajaa neljännes, 23 perhekuntaa, kreikanuskoisia.

Kun Inkerinmaakin Stolbovan rauhassa liitettiin Ruotsin valtakuntaan, siirtyi raja Raudun tuntumasta kauas etelään. Sodan hävityksiltä säästyttiin 1600-luvulla Stolbovan rauhanteon jälkeen Kaarle X Kustaan verraten lyhyttä sotaa (1656–58) lukuunottamatta. Asutus pääsi näin uudelleen elpymään ja voimistumaan. Suotuisaa kehitystä haittasivat kuitenkin katovuodet, joista 1690-luvun puolivälissä sattuneet olivat tuhoisimmat, ja osittain eräät muutkin tekijät.

Vuoteen 1631 mennessä ilmaantuivat Raudun kyläluetteloon niiden 21:n kylän, jotka on jo mainittu edellä sekä 1615 asutuiksi tulleiden Porkun ja Vepsan lisäksi seuraavat kylät: Ludian- eli Luukkolanmäki, Terolanmäki, Kelliö, Läykälä, Savimäki, Miettälänmäki, Kopola, Haukkala, Nuijala, Sunikkala, Sossunporkku, Paksupolvi, Osmina (Savola), Ristautio, alkuaan Ristin- kylä, Vssada, Lontila ja Riikola, alkuaan Sittariikola. Vuoteen 1641 päästessä olivat asuttuja myös Sumpula, Huhuhti ja Korlee ja 1651 Dudenitsa, Pienautio, Räiskälä ja Tokkarinmäki.

Vuonna 1631 Raudussa oli 123 asuttua ja 17 autiotaloa. Maakirjaan oli merkitty 172 talonpoikaa. Kymmenen vuotta myöhemmin (1641) oli asuttujen talojen luku kohonnut 164:ään ja vuonna 1651 jo 214:een. Kun talonpoikien määrä 1651 oli merkitty myös 214:ksi, voidaan todeta, että pitäjän asukasluku oli noin neljässä vuosikymmenessä kaksinkertaistunut. Käkisalmen eteläläänin pitäjistä Rautu oli silloin väkirikkain.

Vuoden 1656 taistelun muistomerkki Raudun kirkkoaholla. Valok. Kansallismuseo.

Missä määrin edellä mainittu Kaarle X Kustaan sota aiheutti vahinkoja pitäjän asutukselle, ei lähteiden puutteen takia ole todettavissa, mutta kun Raudun kirkolla 14. päivänä heinäkuuta 1656 käytiin muuan tämän sodan merkittävimmistä taisteluista ja kun Kustaa Hornin joukot loppuvuodesta 1657 majailivat myös Raudun Mäkrällä, ei sota Raudunkaan osalta ole voinut mennä aivan ilman vaurioita. Tätä käsitystä vahvistaa osaltaan sekin, että kolmisen vuosikymmentä sodan jälkeen talonpoikien lukumäärä oli pitäjässä vain hiukan suurempi kuin vuonna 1651. Vuonna 1686 oli nimittäin merkitty pitäjän savuluetteluun 228 talonpoikaa ja 37 populia sekä 5 täysin köyhtynyttä talonpoikaa tai populia. Populeilla tarkoitettiin Käkisalmen läänissä henkilöitä, jotka eivät olleet talollisia, mutta harjoittivat kuitenkin toisten mailla maanviljelystä. He olivat myöhempien torppareiden tai itsellisten edeltäjiä.

Yksityiskohtaisten tietojen puuttuminen jättää myöskin vain arvailujen varaan sen seikan, miten Raudun kreikanuskoinen väestö suhtautui venäläisiin maahanhyökkäajiin. Joissakin paikoin läänin kreikanuskoinen väestö liittyi vihollisiin, joita se piti uskonveljinä ja noina aikoina uskonnon synnyttämät siteet olivat kansallisia näkökohtia voimakkaammat. Vuosina 1622–34 oli Raudusta paennut Venäjälle yhteensä 15 perhekuntaa ja todennäköistä on, että kyseinen sota aiheutti lisää tämänlaatuisia menetyksiä. Vielä vuosisadan loppujakson suurten katovuosien aikanakin lähti pitäjistä muutamia perheitä, heistä nähtävästi joitakin Venäjälle asti. - Mainittakoon sivu mennessä, että Potkelan kylässä tien varressa vajaan parin kilometrin päässä Raudun viimeiseltä kirkolta meidän aikoihimme säilyneitä maavalleja, jotka näyttivät olevan ihmiskätten työtä, pidetään tämän sodan aikana rakennettuina.

Viimeiset 1600-luvun asutusta valaisevat tiedot ovat vuodelta 1696, jolloin vaikeat katovuodet olivat jo koetelleet väestöä. Tällöin oli Raudussa 151 sellaista talonpoikaissavua, jotka pystyivät maksamaan kokonaan tai osittain laamannin ja kihlakunnantuomarin veron ja kärjäkapat. 42 savua oli köyhyyden takia autioitunut, 41:stä oli isäntä kuollut, eikä sen tähden pystytty mainittuja veroja maksamaan ja 19:stä oli väki karannut, nähtävästi puutetta pakoon. Talonpoikaissavujen yhteismäärä oli näin ollen ennen onnettomia katovuosia kohonnut 253:een. Pitäjän 60 populitaloudesta vain 12 pystyi suorittamaan laamannin ja tuomarin verot, 15 populia oli kuollut, 27 elätti itsensä kerjuulla ja 6 oli karannut.⁵

Ruotsinaikaiset läänitykset

Ruotsin vallan mukana kotiutui ruotsalainen läänitysjärjestelmä Käkisalmen lääniin. Jo kohta Stolbovan rauhan jälkeen vuokrattiin koko Käkisalmen lääni Jaakko de la Gardielle. Hän oli lainannut kruunulle ja sai nyt kantaa läänistä tulevat verot lainansa lyhennykseksi. Käkisalmen läänin osana Rautukin kuului tämän vuokrasopimuksen piiriin. Vuokra-aika alkoi vuonna 1618 ja päättyi sen jälkeen, kun sopimus oli kahteen otteeseen uusittu eli vuonna 1630.⁶

Vuonna 1618 annettiin ensimmäinen varsinainen läänityskin Raudusta. Sen sai Käkisalmen linnan venäläinen kirjuri Rodivan Popoff. Läänitys käsitti 6 obsaa ja siitä koottava vero oli vähennettävä Popoffin palkasta. Läänityksen tarkemmasta sijainnista enempää kuin sen myöhemmistä vaiheistakaan ei ole lähempää tietoa. Ilmeisesti ei läänitys jäänyt pitkäaikaiseksi, vaan on pian peruutettu.⁷

Kymmenen vuotta myöhemmin, helmikuun 22. päivänä 1628, sai vouti Rodivan Labanoff elinaikaiseksi läänityksekseen 2 taloa Raudusta ja muutamia taloja Tiuralasta, Hiitolasta. Läänityksen piti siirtyä Labanoffin vaimolle, jos tämä eläisi miestänsä kauemmin. Tästä läänityksestä ei kuitenkaan Raudun osalta mainita mitään, ennen kuin kuningatar Kristiina oli antanut läänitykselle vahvistuksen elokuun 14. päivänä 1647. Raudusta kuuluivat läänitykseen tämän läänityskirjeen mukaan Kuninkaanselän ja Sumpulan kylät, joista edellisessä oli 8 ja jälkimmäisessä 5 taloa. Yhteensä oli näissä kylissä 8 13/24 aateria. Läänityksen peri Labanoffin vaimo, joka mainitaan leskenä Raudun käräjillä 1670. Vuonna 1672 läänitys liitettiin Örneholman vapaaherrakuntaan.⁸

Pääosa Raudun pitäjistä muodostettiin Örneholman vapaaherrakunnaksi, joka mainittiin juuri edellä ja annettiin maaliskuun 12. päivänä 1651 vapaaherraksi korotetulle valtaneuvos Johan Adler Salviukselle. Johan Adler Salvius oli palvellut valtakuntaa monissa tärkeissä tehtävissä. Hän oli toiminut muun muassa Svean hovioikeuden asessorina (1621), hovikanslerina (1634) sekä Ruotsin edustajana 30-vuotisen sodan päättäneissä Westfalenin rauhaneuvotteluissa.

Örneholman vapaaherrakunta käsitti seuraavat kylät: Dudenitsa, Korlee, Sirkiänsaari, Huuhti, Palkeala, Riikola, Suurporkku, Pienautio, Kaskaala, Rautu Räiskälä, Usaditsa, Ristinkylä, Potkela, Savola, Paksupolvi, Sunikkala, Savikkola, Liippua, Nuijala, Raasuli, Haukkala, Kärsälä, Kopola, Vepsa, Miettälänmäki, Suurenhousun autio, Savimäki, Huttula, Kurkoila, Kuusenkanan autio, Laikala, Kelliö, Maanselkä, Tokkarin autio, Terolanmäki, Mitronmäki, Haapakylä, Sossunporkku, Vakkila, Leinikylä, Sisson autio, Vehmainen, Luukkolanmäki ja Mustilanmäki. Läänitykseen kuului kaikkiaan 182 taloa ja 95 23/24 aateria. Vapaaherrakuntaan liitettiin vielä kesäkuun 3. päivänä 1651 Sakkolan pitäjistä Taipaleen kauppala.

Vapaaherrakunta annettiin läänityksen saajalle kaikkine niine etuineen, mitkä kuuluivat hallitsijan 7.12.1644 tekemään päätökseen. Vapaaherra sai muun muassa kihlakunnantuomarin oikeudet. Raskaimpiin rikoksiin nähden hallitsija kuitenkin pidätti tuomiovallan itselleen. Jos vapaaherra ei itse hoitanut kihlakunnantuomarin tehtäviä, voitiin kihlakunnanoikeuden tuomiosta vedota vapaaherraan, jossa tapauksessa hän siis käytti laamannin valtuuksia, sekä sitten edelleen hovioikeuteen ja lopuksi kuninkaaseen. Kihlakunnantuomarin saatavat kuuluivat vapaaherralle, samoin kuninkaan osuus sakkorahoista. Vapaaherrakunnasta koottavat verot: vuotuisen veron ja siihen liittyvät maksut sekä kuninkaan osuuden kymmenyksistä vapaaherra sai kantaa, mutta veroja hänellä ei ollut oikeus lisätä eikä määrätä alustalaisil-

leen muita ylimääräisiä rasituksia. Vapaaherralla oli myös oikeus perustaa kaupunki alueelleen, mutta Taipaleen liittäminen vapaaherrakuntaan teki tämänlaatuisen toimenpiteen tarpeettomaksi. Vapaaherrakuntaa ei saanut myydä eikä pantata. Vapaaherrakunta periytyi suvun miespuolisessa linjassa. Mikäli laillisia perillisiä ei ollut, vapaaherrakunta palautui takaisin kruunulle.⁹

Vapaaherra Adler Salvius kuoli jo vuonna 1652 ollessaan matkalla Lyypekkiin. Häneltä ei jäänyt miespuolisia perillisiä. Kuningatar Kristiina antoi syyskuun 20. päivänä 1652 vapaaherrakunnan hänen leskelleen Margareta Skutelle, joka hallitsi vapaaherrakuntaa kuolemaansa, vuoteen 1657, asti.

Huhtikuun 1. päivänä 1657 Orneholma läänitettiin Kaarle X Kustaan sodissa ansioituneelle kenraalimajuri Paul Würtzille, joka samalla korotettiin vapaaherralliseen säätyyn. Hän sai läänityksen samoin ehdoin kuin edeltäjänsäkin. Würtz kuoli vuonna 1676, eikä hänelläkään ollut miespuolisia perillisiä.

Würtzin vielä eläessä sai Kaarle XI:n entinen opettaja, Upsalan yliopiston historian professori valtioneuvos Edmund Gripenhjelm tammikuun 11. päivänä 1673 odotusoikeuden Örneholman vapaaherrakuntaan. Hän oli saanut samalla myös vapaaherran arvon. Gripenhjelm kuoli kuitenkin itse ennen Würtziä, joten hänestä ei milloinkaan tullut Örneholman omistajaa. Würtzin jälkeen vapaaherrakunnan sai Gripenhjelmin poika Niilo.

Vapaaherrakuntaan kuuluvissa alueissa oli tällä välin tapahtunut joitakin muutoksia. Taipaleen kauppala oli 1660 peruutettu kruunulle, mutta 1665 se yhdistettiin uudelleen vapaaherrakuntaan. Entinen Labanoffin läänitys, 8 13/24 aateria, liitettiin sen lisäksi vapaaherrakuntaan vuonna 1672. Näin vapaaherrakunta tuli käsittämään kaikkiaan 104 1/2 aateria.

Isossa reduktiossa eli peruutuksessa 1680 vapaaherrakunta palautui kruunulle ja vuokrattiin sen jälkeen käskynhaltija Piperille. Syyskuun 19. päivänä 1685 tehdyn sopimuksen mukaan vapaaherrakunnan vuokrasi inspehtori Åke Olofsson. Vuokrasopimus uudistettiin joulukuun 15 päivänä 1692. Åke Olofssonin jälkeen vuokraajana oli hänen poikansa Åke Åkesson todennäköisesti vuodesta 1699 lähtien.¹⁰

Vuonna 1651, samana vuonna jolloin Örneholman vapaaherrakunta perustettiin, sai maaliskuun 15. päivänä everstilutnantti, myöhemmin kenraaliluutnantiksi ylennyt Johan Galle läänityksekseen Raudusta neljä kylää: Orjansaaren, Mäkrän, Keripadan ja Leinikylän Norrköpingin päätöksessä mainituin ehdoin. Läänitys oli niiden mukaan suvun miespuolisen haaran sammuttua palautuva takaisin kruunulle. Läänitys käsitti kaikkiaan 21 1/12 aateria ja 19 taloa.¹¹

Johan Gallen kuoleman jälkeen sai hänen leskensä Margareta Munek (1684) samat kylät toistaiseksi. Hän ei kuitenkaan saanut pitää läänitystä hallussaan kokonaisuudessaan, sillä neljännesperuutusta toimeenpantaessa otettiin takaisin kruunulle Mäkrän kylästä 5 % aateria, kaikkiaan viisi taloa. Läänityksen suuruudeksi jäi peruutuksen jälkeen 15 1/3 aateria. Peruutus toimeenpantiin 1693.

Verotus 1600-luvulla

Välittömästi valtauksen jälkeen sekä 1580- että 1610-luvulla viranomaiset ryhtyivät selvittämään ja järjestämään maakunnan verotusoloja. Sodan köydyttämällä alueella ei kuitenkaan heti voitu toteuttaa säännöllistä verotusjärjestelmää, vaan oli tyydyttävä tilapäisiin järjestelyihin. Vasta 1620-luvulla päästiin tässä kohden vakiintuneisiin oloihin. Vanha jo Novgorodin vallan ajoilta tuttu aura jäi Käkisalmen eteläläänissä voimassa olevaksi verotusyksiköksi. Sitä sanottiin nyt aateriksi eli atraksi. Obsaakin käytettiin vielä eräissä tapauksissa verotusyksikkönä.

1580- ja 1590-luvuilla määräsivät voudit arvionsa mukaan kunkin maksettavaksi tulevan veron. Tilikirjoissa tähdenetään, ettei minkäänlaisten kiinteiden veroperusteiden noudattaminen ollut mahdollista, kun verotettavat olivat suurimmaksi osaksi köyhiä uudisasukkaita ja kun vihollinen vielä silloin tällöin ryösti ja hävitti senkin vähän, mikä oli ennätetty rakentaa tai saada viljelykseen. Raudun talonpojat maksoivat tähän aikaan savulta 1–4 panna viljaa, ruista tai ohraa, myöhemmin parissa poikkeustapauksessa 5–6 panna. Panni oli puoli tynnyriä. Tynnyriin meni vuorostaan 50 kappaletta¹². Ilmeisesti otettiin veroa määrättäessä huomioon talon viljelyksen voimakkuus sekä käytettävänä oleva työvoima. Muiden veroesineiden osalta noudatettiin tiettyjä normeja: heinää maksettiin 1 parmas ja puita 2–3 kuormaa savulta. Joskus piti vielä viedä tukkeja linnan korjaukseen. Sitä paitsi oli suoritettava 6 päivätyötä savulta.

Laamanniveroa maksettiin vuodesta 1589 lähtien 2 äyriä savulta ja kihlakunnantuomarinveroa vuodesta 1592 lukien samoin 2 äyriä savulta.¹³

Muutamina vuosina kannettiin ylimääräisenä ratsumiesverona (*ryttare gärdh*) eteläläänistä ruista ja ohraa: vuonna 1589 28 tynnyriä 4 kylvömittaa ja seuraavana vuonna kaksinkertainen määrä. Vuonna 1592 oli kannettava joka savulta 3 kannua tervaa ja 3 kyynärää pellavakangasta. Näiden veroesineiden sijasta kannettiin kuitenkin rahaa 6 äyriä savulta.¹⁴

Ne äyräpääläiset talonpojat, jotka olivat kaataneet kaskea Käkisalmen läänin puolelta, maksoivat verona saman määrän viljaa, minkä olivat kylväneet.¹⁵

Kun Käkisalmi vallattiin uudelleen 1611, ryhdyttiin viipymättä järjestämään verotustakin. Tilanne olikin nyt parempi kuin 1580-luvulla, sillä maakunta ei ollut yhtä pahasti hävitetty kuin silloin. Valtauksen jälkeiseltä vuodelta 1.3.1611–1.3.1612 kannettiin koko eteläläänistä veroina ruista 81 tynnyriä 28 kappaa, ohraa 256 tynnyriä, kauraa 17 tynnyriä 15 kappaa, 48 nautaa, voita 192 leiviskää, humaloita 25 leiviskää, nuottalankaa 27 leiviskää, puita 35 syltä, tuohta 120 pihtiä ja lautuja 68 kappaletta. Sitä paitsi oli väestön suoritettava 1272 työpäivää. Ei ole yksityiskohtaisia tietoja, miten tämä veromäärä jakaantui savujen kesken.¹⁶

Ainakin vuodesta 1613 lähtien oli jo olemassa peruste, jonka mukaan varsinainen vero suoritettiin. Jokaiselta aaterilta kannettiin: 12 äyriä rahaa, 2 tynnyriä viljaa, joko ruista tai ohraa, 1 tynnyri kauraa, 2 naulaa (mk) voita, 2 naulaa talia, 3 naulaa humaloita, 4 naulaa hampppua, 1/5 nautaa, 1/5 lammasta, 1 1/2, kuormaa puita, 1 parmas heiniä, 2 kupoa olkia, 1 tukki ja 1 lauta. Sitä paitsi oli tehtävä 6 työpäivää. Vuonna 1615 oli edellisten lisäksi maksettava joka aaterilta ryynejä ja papuja 2 kappaa sekä pellavakangasta 2 kyynärää. Rahavero korotettiin 1616 1 talariksi. Puita oli tuotava 3 ja 1617 4 kuormaa. Vuonna 1616 oli edelleen suoritettava 2 kyynärää piikkaa ja 3 kyynärää sarkaa. Olkia vaadittiin 1/2 parmasta, mutta 1617 jo koko parmas. Apupäiviä tekivät eteläläänin talonpojat Käkisalmen linnoitukseen 1617 kaikkiaan 186.¹⁷

Varsinaisen veron lisäksi suoritettiin useina vuosina erilaisia apuveroja milloin sotaväen tarpeisiin, milloin taas joihinkin muihin tarkoituksiin. Vuonna 1616 oli kannettava ns. suuri apuvero. Sen määräksi oli vahvistettu aaterilta 2 talaria rahaa, 2 tynnyriä ruista, 2 tynnyriä ohria tai maltaita sekä 2 tynnyriä kuroja. Veron määrä oli väestön köyhyyden takia alennettava sinä vuonna puoleen, mutta seuraavana vuonna se kannettiin kokonaisuudessaan. Sitä paitsi suoritettiin vuonna 1616 vielä apuvero Stolbovan rauhanneuvottelijain ylläpidoksi. Sitä kannettiin aaterilta: voita 2 naulaa, lihaa ja kalaa 1/2 leiviskää, kuivaa kalaa 2 naulaa, 1/13 nautaa, 1/20 sikaa, 1/6 lammasta, 1/6 porsasta, 1/3 jänistä, 2 kanaa tai lintua sekä 20 munaa.¹⁸

Vuonna 1618 vuokrattiin sekä Käkisalmen että Pähkinänlinnan läänin veronkanto, kuten mainittu, sotaväenpäällikölle kreivi Jaakko de la Gardielle. Vuokra-aika kesti vuoteen 1630 asti. Vuokraaja sai pitää läänissä omat voutinsa ja veronkantajansa, mutta hän ei saanut rasittaa väestöä ylimääräisillä veroilla tai velvollisuuksilla. Hallitus ei puolestaan sekään saanut vuokraaikana määrätä uusia ylimääräisiä veroja.¹⁹

Juuri ennen de la Gardien kanssa tehtyä sopimusta oli kuninkaan käskystä suoritettu Käkisalmissa eteläläänin verotusoloja koskeva tutkimus. Tutkimuksessa tuli selvittää, minkä verran missäkin pitäjässä oli asuttua ja autiota

maata sekä mitä veroja läänissä oli valtauksen jälkeen kannettu ja minne ne oli toimitettu. Käskynhaltijain sekä voutien toimet oli myös tutkittava. Oli tehtävä oikea maakirja ja lähetettävä sen kaksoiskappale Tukholmaan, toinen kappale oli jätettävä Käkisalmeen.

Tutkimuksen suorittivat Stolbovan rauhan rajan tarkastusta suorittamaan määrättyt komissaarit. Siinä ilmenikin eräitä epäkohtia. Veroja oli kannettu liikaa ja vääriä, liian suuria mittoja oli käytetty. Nyt määrättiin hankittavaksi oikeat veromitat sekä tuomittiin väärinkäytöksiin syyllistyneet rangaistuksiin. Voudit olivat muun muassa kantaneet tilitysmatkojaan varten ylimääräistä veroa. Nimismiesten valitettiin niin ikään perineen enemmän kuin aikaisemmin oli ollut tapana. Nimismiehille oli vanhastaan maksettu puoli panna viljaa aaterilta. Kun nimismiehet kuitenkin sanoivat, ettei enää oltu kannettu ylimääräistä kestitysveroa tilapäisiäkestityksiä varten, niin he saivat kantaa edelleen aaterilta yhden kylvömitan ruista, yhden kauraa ja yhden ohraa. Nimismiesten tuli nyt huolehtia tarvittavista kestityksistä.

Suoritettu tutkimus osoitti, että verotusoloissa oli paljon puutteellisuksia. Vakiintumattomia verotusoloja käytettiin häikäilemättömästi hyväksi tilaisuuden ilmaantuessa. Olot lienevät kehittyneet parempaan suuntaan sen jälkeen, kun oli tehty maakirjat, joihin vuotuisen veron määrät oli merkitty. Mutta kun melkein aina oli maksettava erilaisia apuveroja, jäi veronkantajille aina tilaisuus paikata omaakin pussiaan. Ajoittain läänin korkeimmatkin viranomaiset syyllistyivät kiskomiseen sekä lahjusten ottoon. Paljon kohua sekä myöskin korkeiden viranomaisten siirtoja aiheuttivat myöhemmin ne tutkimukset, joita suorittamaan marraskuussa 1647 oli määrätty viipurilainen kamariviskaali Samuel Cröell. Ylimpiin viranomaisiin kohdistamiensa syytösten takia Cröell joutui itse virumaan vuosikausia Käkisalmen linnassa. Kovia otteita tarvittiin, ennenkuin väärinkäytökset saatiin poistetuksi tai edes rajoitetuksi mahdollisimman vähiin.

Jaakko de la Gardien vuokrakauden päätyttyä toimitettiin Käkisalmen eteläläänissä uusi verolle pano vuonna 1630. Verotarkastuksen suoritti Kustaa II Aadolfin suurta luottamusta ja suosiota nauttinut sekä korkeaan hallinnolliseen ja sotilaalliseen asemaan kohonnut Karjalan oma mies Eerikki Antinpoika Trana, joka myös monien ansioittensa takia aateloitiin. Myöhemmin talonpojat epäselvissä veroriidoissa vetosivat tähän vuoden 1630 verotarkastukseen.²⁰

Vuoden 1630 verotarkastuksessa arvioitiin uudelleen tilojen aateriluku. Vuoden 1631 maakirjaan on merkitty sekä vanhat venäläiset aurat että vuoden 1629 aaterit ja vuoden 1630 uudet tarkastetut aaterimäärät. Raudussa oli vanhoja venäläisiä auroja yhteensä 118 1/4. Vuonna 1629 ja ilmeisesti sitä ennen käytössä olleita aatereita oli vain 59 1/2. Keskimäärin vastasi vuoden

1629 aateri puolta vanhaa venäläistä auraa, mutta minään ehdottomana suhdelukuna ei tätä voida pitää. Arviot on suoritettu tapaus tapaukselta ottamalla huomioon talojen maksukyky. Aateriluku kohosi 1630 114 1/4:ksi. Nytkin on jokainen tapaus arvioitu erikseen. Raudun aateriluku kohosi vuoteen 1641 mennessä 122 1/4:ksi ja vuoteen 1651 tultaessa 127 7/12:ksi. Aateri vastasi eräiden käsitysten mukaan noin 6 tynnyrin kylvöalaa.²¹

Vuoden 1630 verotuksessa määrättiin aaterilta maksettavaksi 6 talaria rahaa, 4 tynnyriä ruista, 2 tynnyriä ohraa ja 1/2 parmasta heiniä.²² Heinämäärä on kuitenkin jo vuodesta 1632 lähtien korotettu kokonaiseksi parmaaksi. Se suoritettiin tavallisesti rahana ja kuorman hinnaksi laskettiin silloin 1 hopeatalari. Kun sekä raha- että heinävero maksettiin kuparirahana, piti 7 hopeatalarin asemesta suorittaa 14 kuparitalaria.

Yhdenmukaistaakseen koko Inkerinmaan kenraalikuvernöörikunnan verotuksen kuningatar Kristiina antoi huhtikuun 27. päivänä 1653 määräyksen, että Käkisalmen läänissä oli sekä raha- että muut verot muutettava viljaveroksi ja että verot oli maksettava obsaluvun mukaan. Obsalta oli suoritettava 20 tynnyriä viljaa. Viljatynnyrin arvoksi oli laskettava 2 1/4 hopeatalaria. 15 obsalta oli asetettava ratsuhevonen ja jokaista hevosta varten oli suoritettava stationveroa 15 talaria hopearahaa ja 60 tynnyriä viljaa eli 1 talari hopeaa ja 4 tynnyriä viljaa joka obsalta. Obsaan laskettiin 2 aateria.²³

Kruunun asioissa liikkuvien kyyditseminen ja kestitseminen muodostui talonpojille raskaaksi rasitukseksi. Käkisalmen läänin asukkaat valittivat asiasta hallitukselle vuonna 1633 ja 1637, minkä johdosta hallitus kielsi antamasta kyytiä muille kuin hallituksen valtuutuksella liikkuville tai maaherrojen määräämille tärkeille kruunun kuljetuksille. Mutta vasta 1649 loppuivat väärinkäytökset, kun kyyditysvelvollisuus kokonaan lopetettiin.²⁴ Talonpojat maksoivat tästä korvauksena kyyditsemis- eli kyydinvapautusrahoja. Veron suuruus oli 1 hopeatalari obsalta. Se kannettiin stationveron osana.

Päivätöitä oli tehtävä kruunulle Käkisalmen linnan kunnossa pitämiseksi. Kenraalikuvernööri Gyllenstiernan aikana 1643 sovittiin talonpoikain kanssa päivätöiden korvaamisesta rahalla, mihin talonpojat mielellään suostuivatkin säästyäkseen pitkistä ja vaivalloisista matkoista. Päivätyön arvoksi laskettiin 4 hopeaäyriä.

Laamanniveroa kannettiin 1600-luvun loppupuolella 6 hopeaäyriä savulta ja tuomarinveroa vastaavasti 12 hopeaäyriä. Käräjäkappoja maksettiin 4 kappaletta savulta. Teinirahoja maksettiin 6 hopeaäyriä savulta.

Vakinaisten verojen lisäksi oli hyvin usein suoritettava ylimääräisiä veroja, useimmiten sotaväen tarpeisiin. Niinpä kannettiin esim. vuosina 1629 ja 1633 sotaväelle puoliturkkeja, kenkiä, sukkiä ja kintaita. Puoliturkin arvoksi oli määrätty 1 talari, kenkä- ja sukkaparin hinnaksi 1/2, ja kinnasparin

hinnaksi 1/4 talaria. Monesti päätettiin ylimääräisistä suostunnoista maapäivillä, joita usein pidettiin Narvassa. Niillä olivat edustettuina läänitysten omistajat tai vuokraajat.

Vuosisadan alkupuolella täytyi talonpoikien kuljettaa veronsa omalla kustannuksellaan sinne, mihin kruunu kulloinkin määräsi, useinkin Inkerinmaalle, jopa Itämerenmaakuntiin asti. 1630-luvulla säädettiin, ettei veroja tarvinnut kuljettaa Nevanlinnaa ja Viipuria kauemmas. Vuoden 1660 käräjillä kehoitettiin talonpoikia viemään kaikki liikenevä viljansa Käkisalmeen, eikä mihinkään muualle. Siellä luvattiin viljasta maksaa vahvistettu verohinta. Varsinkin vuosisadan alkupuolella käräjillä luettiin usein kehoitus maksaa kruununverot oikeaan aikaan, toisin sanoen ennen joulua.²⁵

Vuotuista veroa sekä stationveroa suoritettiin Raudussa 1600-luvun puolivälissä seuraavasti (vuodelta 1652, tilitys laadittu jo kuningatar Kristiinan seuraavan vuoden alussa antaman ohjeen mukaan, VA 9683):

Vuotuinen vero											
Läänityksen haltija	Aateria			Rahaa		Ruista		Ohraa		Yht. rahaksi laskettuna tal. äyr. pen.	
	tal.	äyr.	pen.	tr.	kap.	tr.	kap.	tr.	kap.		
1. J. Adler Salvius	95	²³ / ₂₄		671: 22: 16	383	26	² / ₃	191	29	¹ / ₃	1967: 4: 16
2. Johan Galle	21	¹ / ₁₂		147: 18: 16	84	10	² / ₃	42	5	¹ / ₃	432: 6: 16
3. R. Labanoff	8	¹³ / ₂₄		59: 25: 8	34	5	¹ / ₃	17	2	² / ₃	175: 3: 8
4. Kirkkoherra	2			14: —: —	8			4			41: —: —
Yht.	127	² / ₃		893: 2: 16	510	10	² / ₃	255	5	¹ / ₃	2615: 14: 16

Station											
	Kyytivap. raha			Ruista		Ohraa		Yhteensä			
	tal.	äyr.	pen.	tr.	kapp.	tr.	kapp.	tal.	äyr.	pen.	
1.	47:	5:	23	¹³ / ₄₅	125	26	²³⁸ / ₄₀₅	62	29	¹¹⁹ / ₄₀₅	471: 27: 16
2.	9:	19:	8	¹⁶ / ₄₅	25	19	²⁴¹ / ₄₀₅	12	25	³²³ / ₄₀₅	96: 1: 11
3.	3:	28:	12	⁴ / ₉	10	12	⁴ / ₁₁	5	6	² / ₃₁	38: 29: 4
4.		29:	3	¹¹ / ₁₅	2	13	¹⁻¹ / ₁₃₅	1	6	¹¹⁸ / ₁₃₅	9: 3: 13
Yht.	61:	18:	23	³⁷ / ₄₅	164	7	³⁹⁷ / ₄₀₅	82	3	⁴⁰¹ / ₄₀₅	615: 29: 22

Vuotuisen veron ja stationin yhteissumma oli Raudussa 3231 talaria 12 äyriä ja 14 2/9 penninkiä. Adler Salvius sai vuosittain vielä edellä mainitun vero-osuutensa lisäksi Taipaleen kauppalasta 156 talaria ja 8 äyriä hopearahaa. Verotynnyriin laskettiin nyt 32 kappaa.

Ns. neljänneksen peruutuksessa menetti Johan Gallen leski verotuloistaan yhteensä rahaksi laskettuna 109 talaria ja 10 2/3 äyriä. Vastaavalta osalta suoritettiin stationia 24 talaria 9 äyriä ja 11 43 /45 perminkiä. Rouva Gallen tulot jäljelle jääneestä läänityksestä olivat yhteensä 322 talaria ja 28 äyriä, josta rahana suoritettiin 110 talaria ja 8 äyriä sekä viljana 63 tynnyriä ruista ja 31 tynnyriä 16 kappaa ohraa.²⁶

Luterilainen seurakunta ja papisto

Ruotsin aseiden myötä tunkeutui itäiselle Kannakselle myös luterilainen kirkko. Viisikolmattavuotinen sota oli 1500-luvun lopulla tuhonnut alueelta alkuperäisen karjalaisen kreikanuskoisen väestön melkein tyystin, kuten edellä on jo kerrottu. Autioituneille tiloille alkoi siirtyä uusia asukkaita lähinnä läntiseltä Kannakselta. Uudet tulokkaat olivat luterilaisia ja tullessaan he toivat uuden uskon asuttamilleen alueille. Ensimmäinen luterilainen sananjuulistaja itäisellä Kannaksella oli Käkisalmen linnan saarnaaja Mattias Petri.²⁷ Hän joutui venäläisten vangiksi 1592.

Ei ole tiedossa, kuuluiko Käkisalmissa asuvan papin velvollisuuksiin koko Käkisalmen eteläläänin luterilaisten väestön sielunhoito. Missään tapauksessa ei yhteydenpito Rautuun asti ole ollut helppoa, sillä karttuihan matkaa Käkisalmeista Rautuun runsaat kuusi peninkulmaa. Varmaan ovat pitäjän ensimmäiset luterilaiset asukkaat saaneet sielunhoidollisesti tulla toimeen omin neuvoin. Vielä vaikeammaksi muuttui tilanne sen jälkeen, kun alue Täyssinän rauhansopimuksen mukaan luovutettiin takaisin Venäjälle. Silloin ei ilmeisestikään koko alueelle jäänyt yhtään luterilaista pappia, vaikka luterilainen uudisasutus jäi paikoilleen.

Kun Käkisalme uudelleen joutui Ruotsin haltuun 1611, ryhdyttiin ripeästi järjestämään alueen luterilaisen väestön sielunhoitoa ja seurakuntahallintoa. Ylipäällikkö antoi Käkisalmen kirkkoherran virkaan valtakirjan Henrik Tuomaanpoika Winterille jo saman vuoden elokuussa. Winteriä keuhuttiin hyväksi saarnaajaksi ja esimerkilliseksi kristityksi. Koko Käkisalmen eteläläänin muodostaman rovastikunnan, joka mainitaan jo vuonna 1614, rovastina hänen vaikutuksensa ulottui hänen oman seurakuntansa ulkopuolellekin.²⁸

Ainakin jonkin aikaa rautulaiset lienevät käyttäneet Sakkolan Kiviniemeen rakennettua luterilaista kirkkoa. Tämän kirkon rakennusajasta ei kuitenkaan ole säilynyt tietoja. Todennäköisesti on Kiviniemen kirkko rakennettu jo 1590-luvun lopulla eli siis jo ruotsalaisten ensimmäisen valloituksen aikana. Sakkolaan myöhempään kirkonkylään rakennettiin uusi kirkko 1616, mutta Kiviniemessä asui Antti-niminen pappi vielä 1631.

Rautu muodostettiin omaksi luterilaiseksi seurakunnaksi 1620-luvun alussa. Oma kirkkoherra mainitaan Raudussa ensimmäisen kerran vuonna 1625, mutta todennäköisesti on seurakunnan perustaminen tapahtunut jo ennen mainittua vuotta. Raudun ensimmäinen luterilainen kirkkoherra oli Anders Olai eli Antti Olavinpoika.²⁹ Vuoden 1638 maakirjassa häntä ei enää mainita, joten hän on arvattavasti sitä ennen kuollut. Aikakirjat eivät kerro mitään tästä rautulaisten ensimmäisestä sielunpaimenesta. Hänen tehtävänsä ei ole ollut helppo, sillä hän joutui suorittamaan uranuurtajan työn vaikeissa, vakiintumattomissa oloissa. Raudun luterilaisen seurakunnan väkiluku hänen aikanaan on ollut arviolta viitisensataa henkeä.

Niukat ovat tiedot muistakin Raudun kirkkoherroista 1600-luvulta. Antti Olavinpojan seuraaja oli Lauri Juhananpoika Ulvik. Hänet mainitaan kerran Raudun käräjillä vuonna 1639.³⁰ Hänen toimikautensa on jäänytkin suhteellisen lyhyeksi, sillä jo seuraavana vuonna on Raudun kirkkoherrana toiminut Georgius Laurenti eli Yrjö Laurinpoika. Joskus hänet mainitaan herra Yrjön (Jören) tai Jören Laurentin nimellä. Hän on ollut toimessa jo ainakin heinäkuussa 1640. Hänet mainitaan vielä 1651³¹. Herra Yrjöä seurasi herra Greels. Hänet tapamme Raudun käräjillä kevättalvella 1660.³² Helmikuun 6. päivänä 1662 sai Viipurin piispalta valtakirjan Raudun kirkkoherran virkaan Samuel Ulvik. Hän oli varmaan edellä mainitun Lauri Ulvikin poika, sillä 1600-luvulla oli hyvin yleisenä tapana, että saman suvun jäsenet pyrkivät omaan seurakuntaansa papeiksi. Samuel Ulvik oli jo ennättänyt toimia kappalaisena Sakkolassa. Rautulaiset olisivat kuitenkin itse halunneet sillä kertaa kirkkoherrakseen Per Christierni Magermanin, mutta he eivät sentään tahtoneet asettua vastustamaan piispan tahtoa, vieläpä he pyysivät anteeksi-kin, kun piispantarkastuksessa olivat ajattelelmattomuudessaan tulleet lausuneeksi joitakin harkitsemattomia sanoja. Samuel Ulvik oli rautulaisten esipaimenena lähes parikymmentä vuotta. Huhtikuussa 1681 hänet mainitaan jo kuolleeksi.³³ Johannes G. Thoranius tuli Ulvikin seuraajaksi. Hän on hoitanut virkaa ainakin vuodesta 1683 isovihaan asti.

Rautu kuului 1600-luvun lopulla niihin pitäjiin, joissa tuomiokapitulilla oli ratkaisovalta papin vaaliin nähden. Seurakuntalaiset saivat tosin itse ehdottaa jotakin sopivaa henkilöä papinvirkaan, mutta piispa ei ollut ratkaisua tehdessään sidottu tähän ehdokkaaseen, kuten Samuel Ulvikin virkaannimittäminenkin osoittaa. Seurakuntalaiset antoivat tavallisesti oman suosituksensa virkaa tavoittelevalle papille käräjillä, joilla oli koolla runsaasti pitäjän väkeä.

Kappalaisia oli Raudussa ainakin 1660-luvulta lähtien. Ensimmäinen kappalainen oli todennäköisesti Per Christierni (Pietari Kristianinpoika) Magerman. Hän on ollut virassa jo ainakin vuonna 1662, mutta ehkä jo hieman

aikaisemminkin, koska pitäjäläiset olisivat halunneet hänet silloin kirkkoherakseen. Kolme vuosikymmentä hän palveli rautulaisia. Vuonna 1693 hänet mainitaan jo kuolleeksi.³⁵ Magermanin yksityiselämästä tiedetään, että hän sai kamppailla kovien paineiden alla: hänellä oli sokea vaimo ja seitsemän sokeata lasta.³⁶

Magermanin seuraaja oli Sigfred Zaraenius. Hänet mainitaan ainakin vuosina 1696–97. Vuonna 1702 oli pitäjässä taas uusi kappalainen Anders Strandenius.³⁷

Mahdollisesti papiston apulaisena ovat toimineet Eerik Hässel ja Paavali (Påhl) Krogius, joista edellinen mainitaan 1674 ja jälkimmäinen 1682.³⁸

Pappilat

Papiston palkkaetuihin kuuluivat pappilat ja erilaisista toimituksista suoritettavat maksut.

Raudun kirkkoherran pappila oli Raudunkylässä, todennäköisesti samalla paikalla, missä kirkkoherran pappila sijaitsi itsenäisyyden ajan alkuun asti. Pappilan maihin kuului, kuten muissakin eteläläänin pitäjissä, kaksi aateria. Pappila mainitaan jo vuonna 1631. Ilmeisesti se on ollut kirkkoherran käytössä jo aikaisemmin.³⁹ Kirkkoherra Johannes Thoranius hankki pappilan aputilaksi, augmenttitilaksi, yhden aaterin tilan Kaskaalan kylästä. Tilan toista puoliskoa viljeli Knut Äikäs ja toinen puoli, jota oli viljellyt Martti Olkinuora, oli autiona. Kun naapurit pyrkivät käyttämään hyväkseen tilan maita, määrättiin suoritettavaksi jako 1687. Vähän myöhemmin kolme Porkun kylän talonpoikaa tuomittiin menettämään kirkkoherralle kahden tynnyrin kaski, jonka he olivat omin luvun kaataneet augmenttitilan mailta. Papinniitty Potkelassa kuului kirkkoherran virkatalon maihin.⁴⁰

Kirkkoherra Thoranius näyttää huolehtineen hyvin taloudellisista eduistaan, sillä hän oli hankkinut viljelykseensä myös erään verotilan. Vapaaherrakunnan vuokraaja Åke Åkesson yritti ottaa sen pois kirkkoherralta, mutta kirkkoherra sai pitää kuitenkin tilan. Hänen oli maksettava siitä menevä vero.⁴¹

Kappalaispappilat muodostuivat tavallisesti siten, että kappalainen otti viljelykseensä jonkin autiotilan ja maksoi siitä veroa, kunnes oli saanut talolle virkatalon oikeudet. Usein veivät järjestelyt aikaa vuosikausia.

Raudun kappalaisella ei vielä vuonna 1682 ollut omaa pappilaa. Hän oli viljellyt muuatta tilaa ja maksanut siitä veroa herrasväelle. Vuonna 1687 kappalainen sai pappilan. Pitäjäläiset velvoitettiin rakentamaan siihen kun-

nolliset rakennukset, sillä tilan kaikki rakennukset olivat rappiolla. Kappalaisen pappilaksi määrätty tila oli ilmeisesti Lavosen autio, joka mainitaan 1696. Kappalainen Pietari Magerman, jonka aikana kappalaisen pappilaa koskeva asia saatiin järjestykseen, oli nähtävästi viljellyt sen lisäksi toistakin tilaa Paksupolven kylässä. Vuokraaja Åke Olofsson sanoi hänet irti tältä tilalta 1691, kun hän ei kuuteen vuoteen ollut maksanut siitä veroja. Aikaisemmin ei häneltä oltu vaadittukaan veroja tältä tilalta.⁴²

Pappiloiden rakentaminen ja kunnossapito kuului seurakuntalaisten velvollisuuksiin. Talonpojat näyttävät kuitenkin olleen perin hitaita täyttämään näitä velvollisuuksiaan. Sen takia olivat rakennusasiat usein käsiteltävinä käräjillä.

Alkuaikoina olivat pappilat, kuten talonpoikain asunnotkin, savupirtejä. Piispa Pietari Bjuggille (1642–56) heinäkuun 4. päivänä 1644 annetuissa ohjeissa kehoitettiin piispaa valvomaan pappilain rakentamista, niin että savutupien asemesta saataisiin pappiloihin uunilämmityksellä varustettuja huoneita ja siten annettaisiin myös talonpojille hyvää esimerkkiä asumistason nostamisessa.⁴³ Niin ikään alettiin pappiloissa käyttää lasi-ikkunoita. Lain mukaan tuli pappilassa olla seitsemän rakennusta. Päärakennuksessa oli tavallisesti tupa sekä 2–3 kamaria tai 2 tupaa ja 2 kamaria sekä eteinen.

Vallalla näyttää olleen sellainen tapa, että pappilan eri rakennukset annettiin eri kyläkuntien tehtäväksi. Niinpä Raudussa kannettiin Rodivan Labanoffin alustalaisilta pappilan saunan rakentamiseksi 3 kappaa viljaa talolta. Saunan rakentaminen osoittautui kuitenkin perin työlääksi, sillä vuotta myöhemmin valitettiin, etteivät nämä Rodivanin kreikanuskoiset talonpojat olleet tehneet saunan uunia eivätkä hankkineet kattopäreitä, mutta eivät liioin kenraali Gallen alustalaiset olleet rakentaneet varsinaista saunarakennusta. Vuonna 1667 määrättiin pappilaan rakennettavaksi leivintupa ja 1668 velvoitettiin Kaskaalan, Porkun ja Raudunkylän asukkaat tekemään ruoka-aitta. Kuninkaanselän asukkaita uhattiin 1674 40 markan sakolla, jolleivät rakenna saunaa. Lujilla näyttää siis saunan valmistuminen olleen.⁴⁴

Varsinaisen pappilan päärakennuksenkin korjaaminen siirtyi vuodesta toiseen. Vuonna 1667 kehoitettiin huolehtimaan pappilan korjaamisesta ja syksyllä 1674 käskettiin tuomaan seuraavan talven aikana 4 m pitkiä hirsiiä sekä muuta materiaalia pappilan päärakennuksen rakentamista varten. Pappilassa piti sopimuksen mukaan olla tupa, kaksi kamaria ja eteinen. Kymmenen vuotta myöhemmin käskettiin taas rakentaa ja korjata pappilan rakennukset. Vuonna 1691 vaadittiin jälleen tuomaan tarvikkeita pappilan ja pitäjätuvan rakentamista varten. Ilmeisestikään kaikki kehoitukset eivät ole johtaneet tuloksiin, kun asiat olivat jatkuvasti esillä.⁴⁵

Papinmaksut

Pappien saatavat muodostuivat Käkisalmen läänissä toisenlaisiksi kuin muualla Suomessa, vieläpä syntyi eroa etelä- ja pohjoislääninkin välillä.

Siitä huolimatta, että valtiovallan taholta oli sekä piispaa että maaherraa kehoitettu toimimaan niin, että talonpojat saataisiin maksamaan kirkollisia kymmenyksiä, ei yrityksessä onnistuttu. Joskus kuitenkin papin saatavia nimitettiin kymmenyksiksi. Varsinaisesti kutsuttiin kirkkoherralle suoritettavaa veroviljaa aprakaksi tai karpioiksi. (*Så tager ock Prästen sin apraka som dhe här kalla. Prästens rättigheeter sahde dhe wara..., som dhe kalla carpia.*)⁴⁶

Aprakkaa eli karpiota talonpojat maksoivat yleensä 4 kappaa ruista, 4 kappaa ohraa ja 4 kappaa kauroja joka savulta. Itselliset, jotka viljelivät maata, maksoivat kuninkaan määräyksen mukaan (1681) saman verran kuin talonpojat, mutta maattomat ja lehmättömät maksoivat 2 talaria hopeaa tai 6 talaria kuparirahaa. Tällainen kehoitus annettiin muun muassa Raudun käräjillä 1687. Rahamaksu voitiin korvata myös päivätöillä.⁴⁷

Aprakkaa oli maksettava myöskin viljelykseen otetuista autiotiloista, joita viljeltiin oman tilan lisäksi tai hovin lukuun. Tällaisissa tapauksissa jätettiin vero helposti maksamatta ja sen tähden niistä käräjillä huomautettiin.

Kuninkaallisen asetuksen (1644) ja 18.7.1661 Käkisalmissa maapäivillä tehdyn päätöksen mukaan saivat kirkkoherrat myös uudisjyviä (*Utis Jyfwä, som dee kalla.*) Näiden suorittaminen oli kuitenkin täysin vapaaehtoista, kuten maapäivien päätöksessä erikoisesti korostettiin. Sitä paitsi piti kirkkoherralle antaa leipää, voita, lihaa ja villoja, mutta niitä ei saanut ottaa väkisin. Voita oli kuninkaan määräyksen mukaan suoritettava yksi naula (markpund) lehmältä. Vielä oli kirkkoherralle maksettava pääsiäisrahoja. Vanhan tavan mukaan oli loismiesten maksettava näitä puoli määrää eli 2 hopeaäyriä. Heidän piti myös tehdä päivätöitä.⁴⁸

Erilaisista kirkollisista toimituksista kuningatar Kristiina määräsi Käkisalmen läänissä ja Inkerissä maksettavaksi seuraavasti: kuulutuksesta 4, vihkimisestä 8 ja lapsen kastamisesta 6 äyriä, miehen sekä vaimon hautaamisesta 1 talari, lapsen hautaamisesta puoli talaria ja palkollisen hautaamisesta 8 äyriä. Käkisalmen maapäivien päätöksen mukaan (1661) oli isännän ja emännän hautaamisesta maksettava lehmä, jos talossa oli 6–7 lehmää, 2 hopeatalaria, jos lehmiä oli 3–4 ja 1 hopeatalari, jos lehmiä oli vain kaksi. Vuonna 1681 annetun kuninkaan asetuksen mukaan oli annettava lehmä, jos talossa oli 5–6 lehmää, 2 hopeatalaria, jos lehmiä oli 4 ja 1 hopeatalari, jos lehmiä oli 3. Lapsen hautaamisesta oli maksettava 8 äyriä ja esikoisesta

16 hopeaäyriä. Muuan rautulainen talonpoika maksoi isänsä hautaamisesta 12 kuparitalaria.⁴⁹

Viinijyviä ehtoollisviinin hankkimiseksi maksettiin kirkkoherralle 4 tynnyriä vuodessa.

Kappalaiset saivat tavallisesti varhaisempina aikoina palkkansa kirkkoherroilta, mutta myöhemmin he alkoivat saada sekä palkkaa että maksuja erilaisista suorituksista pitäjäläisiltä.

Raudun kappalaisen piti saada vanhan tavan mukaan joka talolta 4 kappaa rukiita sekä saman verran ohria ja kauroja, mutta hän ei milloinkaan saanut niitä kaikkia, valitti kappalainen käräjillä 1682.⁵⁰

Pappien kokouksessa 1690 päätettiin, että kirkkoherran oli maksettava kappalaiselle kolmannes lasten kastamisesta ja hautaamisesta saaduista maksuista. Saman vuosikymmenen lopulla ilmoitettiin, että kappalaisella oli oikeus saada hautaamismaksua 4 kappaa viljaa jokaista lajia sekä 1 talari 10 killinkiä talollisen ja 8 killinkiä populin lapsesta. Lautamiehet suorittivat kannon, ellei kappalainen muuten saanut saataviaan. Usein esiintyikin vastahakoisuutta niin kappalaisen kuin kirkkoherrankin maksujen suorittamisessa.

Luterilainen kirkko ja hautausmaa

Raudun ensimmäisen kirkon rakentamisesta ei ole säilynyt minkäänlaista tietoa. Se on todennäköisesti rakennettu jo 1600-luvun alkupuolella seurakunnan perustamisen aikoina. Samoin kuin muutkin Käkisalmen eteläläänin kirkot, sekin on ollut puukirkko. Se on sijainnut Kirkkojärven rannalla.

Hämärän peitossa on kirkon kohtalo vuoden 1656 sotaretken aikana. Silloinhan vihollinen vieraili Raudussa ja siellä käytiin heinäkuussa kiivas taistelu. Kirkko on kaiken todennäköisyyden mukaan silloin tuhoutunut, koska talvella 1665 käskettiin rahvasta saattamaan loppuun kirkon ja pappilan rakentaminen. Pitäjäläisiä uhattiin sakolla, ellei käskyä toteltaisi. Pari vuotta myöhemmin vaadittiin sekä talvi- että syyskäräjillä jokaiselta avioparilta yksi kolmen metrin pituinen lauta sekä 1–2 naulaa kirkon katon sekä kellotapulिन korjaamiseen tai rakentamiseen. Mutta kun näistä vetoomuksista ei ollut toivottua tulosta, määrättiin kirkon kuudennismiehet 1668 kokoaamaan laudat ja naulat kirkon katon korjaamista varten.⁵¹

Korjausyrityksistä huolimatta kirkko rappeutui niin, että kirkkoherra valitti 1689 sen olevan sellaisessa kunnossa, ettei sinne uskalla mennä sisään. Uusi kirkko rakennettiin sitten kymmenen vuotta myöhemmin, kesällä 1699.

Rakennusmestareina olivat Grels Paukkunen ja Martti Salakka. Kirkko oli täysin valmis ainakin jo joulukuussa, koska joulukuun 3. päivänä suoritettiin siellä penkkien jako kyläläisten kesken.

Vuonna 1701 valittivat korleelaiset, että mäkräläiset, etenkin seppä Antti Jaakonpoika, tahtoivat ottaa itselleen uudesta kirkosta penkin numero 7, vaikka se penkkijaossa 3.12.1699 on määrätty korleelaisille. Kihlakunnan oikeus määräsi lautamies Martti Pönniön valvomaan jaon noudattamista.⁵²

Vanhin luterilainen hautausmaa on sijainnut kirkon vieressä. Paikka on todennäköisesti ollut sama, joka meidän päiviimme asti oli kiviaidan ympäröimänä ison pappilan välittömässä tuntumassa. Silloin tällöin näyttää väestö kuitenkin pyrkineen käyttämään vanhoja, joko pakanuuden aikaisia kalmistoja tai kreikkalaiskatolisia hautausmaita. Vuonna 1671 oli muun muassa muuan vainaja haudattu kirkkoherran tietämättä Orjansaareen, jossa sanotaan olleen vanhan hautausmaan. Kihlakunnan oikeus velvoitti siirtämään ruumiin oikeaan hautausmaahan sekä määräsi hautauksen suorittajalle rangaistukseksi kujanjuoksun.⁵³

Lukkari ja koulumestari

Lukkarin tuli auttaa kirkkoherraa johtamalla jumalanpalveluksessa kirkkolaulua. Hänen tuli niin ikään huolehtia kirkonkellojen soitosta sekä valvoa kirkkoa ja sen omaisuutta. Vuonna 1644 annetuissa ohjeissa kehoitettiin lukkareiksi valitsemaan henkilöitä, jotka pystyivät opettamaan nuorille lukemista ja katekismusta, s.o. kristinopin alkeita. Lukkarille maksettiin kellojen soittamisesta 2 ja hautaamisesta 2 äyriä sekä lapsen kastetilaisuudesta 1 äyri.

Raudun lukkareista ei 1600-luvulta ole säilynyt juuri minkäänlaisia tietoja. 1630-luvulla mainitaan Esko-niminen lukkari, 1640-luvulla lukkari Airikka sekä 1666 Matti Paavalinpoika ja 1690-luvulla lukkari Pärtyli.

Ainakin vuosisadan lopulla on Raudussa ollut koulumestarikin, jonka varsinaisena tehtävänä on ollut lukutaidon opettaminen pitäjäläisille. Koulumestarina mainitaan kirkkoherra Samuel Ulvikin poika Henrik Samuelinpoika Ulvik vuonna 1693. On mielenkiintoista todeta, että se tarmokas työ, mitä kirkkomme taholla 1600-luvulla tehtiin kansan lukutaidon kehittämiseksi, ulottui aina rajapitäjiin asti. Lukutaito ei siis ollut vallan vieras tuon ajan rautulaisissakaan savupirteissä.⁵⁴

Kuudennusmiehet

Seurakuntalaisten keskuudesta valittiin ns. kuudennusmiehiä, joiden tuli yhdessä papiston kanssa valvoa yleistä kirkollista järjestystä seurakunnassa ja varsinkin siveellistä elämää. He huolehtivat myös kirkon taloudesta. Usein he joutuivat auttamaan pappeja näiden saatavien kantamisessa, jolleivät papit itse pystyneet saataviaan kokoamaan. Kuudennusmiehet kokosivat myös teinirahat, jotka menivät Käkisalmen koulun ylläpitämiseen. Niitä kannettiin 6 hopeäyriä tai 18 kuparmyriä talolta.

Kreikanuskoisten sielunhoito

Raudun luterinuskoisen väestön seurakunnalliset ja sielunhoidolliset asiat olivat näin ainakin ulkonaisesti järjestyksessä sen jälkeen, kun luterilainen seurakunta oli perustettu. Mutta huonommin oli kreikanuskoisen väestön laita. Pitäjän alkuperäisen ja rauhallisten olojen vakiinnuttua kotikonnuilleen palanneen väestön mielissä oli kreikkalaiskatolinen usko saanut jo pysyvän sijansa. Se ei myöskään halunnut uskostaan luopua, vaikka uuden hallituksen taholta tehtiinkin tarmokkaita yrityksiä heidän käännättämisekseen. Aluksi meneteltiin tosin varovasti, mutta aikaa myöten otteet tulivat määrätietoisemmiksi. Se aiheutti muun muassa kreikanuskoisen väestön siirtymistä Venäjälle. Mutta toisaalta ovat hallituksen ja luterilaisen kirkon pyrkimykset ymmärrettävissä, koska tuolloin uskon siteet olivat lujemmat kuin kansallisuuden ja vierasuskoisen väestön arveltiin koituvan suoranaiseksi vaaraksi maan rajaseudulle. Nämä epäilykset osoittautuivatkin myöhemmin oikeiksi.

Käännytystyö ei Käkisalmen eteläläänissä muodostunut samanlaiseksi ongelmaksi kuin pohjoisessa läänissä, koska kreikanuskoista väestöä oli etelälääniin jäänyt verraten vähän. Monet lausunnot vuosisadan alkupuolelta pyrkivät antamaan sellaisen kuvan, että käännytystyö siellä asuvan harvalukuisen väestön keskuudessa olisi tuottanut nopeasti myönteisiä tuloksia. Liivinmaan, Inkerin ja Käkisalmen läänin kenraalikuvernööri Juhana Skytte mainitsee hallitukselle lähettämässään kertomuksessa, ettei koko Käkisalmen eteläläänissä vuonna 1633 ollut enempää kuin 8–10 kreikkalaiskatolista perhettä. Ja Suomen kenraalikuvernööri kreivi Pietari Brahe, joka ensimmäisen virkakautensa aikana (1637–40) kävi neljä kertaa Käkisalmen läänissä toteaa, että »venäläinen hapatus» oli siellä lakannut vaikuttamasta. Aivan näin eivät asiat kuitenkaan todellisuudessa olleet. Raudussa oli esim. vuonna 1631 kaikkiaan 23 kreikan uskoista perhekuntaa ja kuten myöhem-

min eräistä seikoista ilmenee, pitivät kreikanuskoiset yleensä sitkeästi kiinni uskostaan. Tämä tulee näkyviin siinä, että he eivät laskeneet vaivojaan, kun tarvitsivat pappeja, joita heillä ei omassa pitäjässään lainkaan ollut. Lähin kreikkalaiskatolinen pappi asui omassa läänissä Tiuralassa, Hiitolassa. Tiuralan pappi vieraili Palkealassa asti. Tiuralaan oli 1683 tullut Venäjältä Wasili Jacoblef Phariakoff -niminen pappi. Häntä syytettiin Palkealan matkalla sattuneesta tappelusta ja murhasta, mutta vapautettiin kuitenkin syytöksestä. Myöskin vieraili Palkealassa Foma Wasilioff -niminen pappi Pähkinänlinnan läänistä. Tilapäisesti lienevät pappien puutteessa maallikotkin suorittaneet joitakin papillisia toimituksia, sillä Rodivan Labanoffin läänityksellä mainitaan 1666 Levoska Puolipappi, joka samoin kuin eräät muutkaan kreikanuskoiset ei ollut suorittanut osuuttaan pappilan saunan rakennustyössä.⁵⁵

Käännystoimet saattoivat johtaa tuloksiin vain yksityisten henkilöiden tai perheiden osalta, mutta kokonaisuuteen katsoen vanha usko piti vaikeissakin oloissa sitkeästi pintansa ja säilyi edelleen niissä rautulaisissa kylissä, joihin kreikanuskoinen väestö oli sodan tuhoilta säästytyään palannut.

Tavat

Tavoista antavat kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat yksipuolisen kuvan, sillä niissähän esiintyvät vain rikkeet. Varmaankin oli pääosa väestöstä sellaista, ettei sen elämänmenosta ollut pahaa sanottavaa, mutta tätä ei ole merkitty kirjoihin. Lainrikkomukset ovat sen sijaan säilyneet jälkipolvienkin kuuluville.

Aviorikoksia esiintyy oikeuden pöytäkirjoissa silloin tällöin. Mutta kun kaikki pöytäkirjat eivät ole säilyneet, on tilastonumeroiden esittäminen vaikeata. Kuitenkin ilmenee, että aviottomien lasten teosta on syytteitä nostettu lukuisimmin Raudussa ja Räisälässä. Sen sijaan Pyhäjärvellä ovat tällaiset tapaukset olleet harvinaisia. Raudussa oli yhtenä ainoana vuotena (1683) esillä kahdeksan juttua. Tämä oli poikkeuksellisen suuri määrä. Silloin tällöin oli syytettynä nainen, jolla oli toinen tai kolmas avioton lapsi. Eräällä vähälahjaisella orjansaarelaisella naisella oli yksitoista aviotonta lasta eri miesten kanssa. Ensimmäistä kertaa syytteessä oleva nainen vapautettiin yleensä maallisesta rangaistuksesta, mutta toisesta kerrasta tuli sakkoo 40 markkaa. Sen lisäksi oli kärsittävä kirkon määräämä rangaistus ja esitettävä seurakunnalle julkinen anteeksipyyntö. Mies sai ensimmäisestä teosta 40 markan sakon, ja jos hän oli jo naimisissa, oli sakkomäärä kaksinkertainen vuoden 1653 rangaistusjärjestyksen mukaan. Muuan rautulainen nainen Maanselältä tuomittiin kuolemaan sisarensa miehen kanssa tekemästään avio-

rikoksesta. Mies oli karannut. Päätös alistettiin hovioikeudelle, kuten kaikki kuolemanrangaistukset.⁵⁶ Useissa tapauksissa oli aviottoman lapsen isänä sotamies sellaisina aikoina, jolloin paikkakunnalla oli sotilasmajoitusta. Ne, jotka olivat ennen vihkimistä harjoittaneet morsiamensa kanssa luvatonta yhteyttä, saivat maksaa kirkolle 2 hopeatalaria, minkä nimismies tai kuudenusmiehet kantoivat kirkkoherran tekemän ilmoituksen mukaan.

Lapsen murhasta varoitettiin väestöä lukemalla melkein kaikilla käräjillä asiaa koskeva kuninkaallinen plakaatti. Tällaisesta teosta oli ankara rangaistus, asianomainen tuomittiin kuolemaan ja poltettavaksi. Muutamia tapauksia oli käsiteltävänä Käkisalmen eteläläänin pitäjissä.

Silloisissa oloissa ei kansan totuttaminen hyviin kristillisiin tapoihin ollut kovinkaan helppoa. Aina eivät edes seurakunnan paimenet pystyneet näyttämään seurakuntalaisille hyvää esimerkkiä. Mutta oli kuitenkin pappeja, jotka koettivat tehdä voitavansa saattaakseen laumansa oikealle tielle. Ja milloin ei pelkkä hyvä sana auttanut, turvauduttiin lakiin ja tuomioistuinten apuun. Laki näet velvoitti seurakuntalaiset käymään kirkossa ja Herran ehtoollisella.

Raudun kirkkoherra Johannes Thoranius valitti, että pitäjään on Viipurin läänistä tullut paljon irtolaisväkeä ja kun hän ei edes tiedä heidän nimiään, on hänen vaikea valvoa, miten he käyvät Herran ehtoollisella ja kirkossa. Kirkkoherralla oli näin ainakin halu hoitaa tehtävänsä tunnollisesti. Oikeus velvoitti tekemään kirkkoherralle ilmoituksen tällaisista henkilöistä.⁵⁷ Monet muutkin eteläläänin kirkkoherrat valvoivat samalla tavoin seurakuntalaistensa kirkossa käyntiä. Erityisesti oli oltava kirkossa rukouspäivinä.

Joskus eksyttiin kirkkoon sopimattomassa kunnossa, juovuksissa, mistä yleensä koitui jumalanpalvelukselle suurta häiriötä. Tällaisesta käyttäytymisestä tulivat ankarat sakot. Samoin kävi niille, jotka saapuivat päihtyneinä käräjäpaikalle. Silloin tällöin valitettiin talkoissa tapahtunutta juopottelua. Kun talkoot pidettiin lauantaisin, juopoteltiin joskus koko yö ja laiminlyötiin sitten kirkossa käynti.

Ihmiset olivat luonteeltaan väkivaltaisia ja saattoivat helposti käyttää erimielisyyksiensä selvittelykeinona nyrkkiä tai keppiä. Joskus sattui yhteenottoja talonpoikain taloihin majoitettujen sotamiesten ja siviiliväestön välillä. Kerran haavoittivat Raudun Leinikylässä sotamiehet miekoillaan siviiliväkeä. Tappelut saattoivat joskus johtaa miehen tappoonkin, mutta tämänlaatuisia tapauksia oli yllättävän vähän. Rikokseen syyllistynyt karisti kotipaikkakunnan tomut jaloistaan ja pakeni Venäjälle.⁵⁸

Pienet erimielisyydet selvitettiin suusanallisesti. Mutta jos käytti lähimmäisestään liian terävää kieltä, saattoi seuraukset tuntea kukkarossaan. Martti Käki Raudusta sai maksaa kolme markkaa sakkoa, kun oli sanonut hovin

inspehtoria Martti Kustoria »Vasikka-Martiksi». Jos kutsui toista valehtelijaksi, oli taksa 12 äyriä.

1600-luvulla uskottiin yleisesti noitiin ja noituuteen. Käkisalmen eteläläänin käräjilläkin käsiteltiin muutamia noitajuttuja, mutta Raudussa niitä ei sattunut. Taisivat salaisuuksiin vihkiytyneet pitää asiansa tarkoin julkisuudelta piilossa!

Metsästys ja petoeläimet

Eränkäynti oli Raudussa jo ainakin 1400-luvulle tultaessa menettänyt merkityksensä, kuten aikaisemmin on jo viitattu. Muun muassa Palkealan kylän nimi kertonee niistä ajoista, jolloin erämiehet ammatikseen tavoittelivat riistaa Raudun metsistä. Palkealan nimi on johdettavissa nahkaa merkitsevää palje-sanasta. Pienriistaa pyydystettiin tietysti myöhemminkin vähäisessä määrin, mutta väestön elatuksen kannalta ei sillä ollut sanottavaa merkitystä. Kaikki veroesineet viittasivat jo venäläisvallan loppuaikoina viljanviljelyksen valta-asemaan paikkakunnalla. Kuitenkin tarjosivat vielä 1600-luvulla ja pitkälti eteenkinpäin petoeläimet metsästyksen mahdollisuuksia ihmisille. 1600-luvulta lähtien nimitettiin jokaiseen pitäjään erityiset jahtivoudit, joiden tuli huolehtia petoeläinten tuhoamisesta, milloin niitä suuremmissa määrin alkoi esiintyä paikkakunnalla. Talojen tuli varustaa tällaista pyyntiä varten erityiset karhu- ja susiverkot. Niiden piti olla 4–6 syltä pitkät ja 5 kyynärää korkeat. Käräjillä velvoitettiin asukkaat pitämään verkot kunnossa ja jahtivoudin määräksestä oli pyyntiin osallistuttava. Ken ei noudattanut käskyä sai 6 markkaa sakkoa. Muutamina vuosina näyttävät petoeläinten aiheuttamat vahingot olleen hyvin suuret. Sakkolan kirkkoherra valitti vuonna 1675, että matkanteko on käynyt susilaumojen takia erittäin vaaralliseksi. Räisälässä olivat karhut tappaneet kesällä ja syksyllä 1666 kaikkiaan 36 hevosta!

Kaskiviljelys

Kaskiviljelys takasi edelleenkin väestön toimeentulon. Kaski hallitsi talonpojan ja samalla koko 1600-luvun talonpoikaisen yhteiskunnan elämää. Kaskiviljelyksestä ja monista siihen liittyvistä seikoista kertoivat melkein joka sivulla mainitun vuosisadan tuomioistuimen pöytäkirjat. Milloin oli kysymys kaskimaiden omistamisesta tai jakamisesta, milloin kaskimailla suoritetuista töistä ja milloin taas niihin liittyvistä riitaisuuksista ja erimielisyyksistä. Varsinkin kaskimaiden omistusta koskevat kysymykset olivat ajankohtaisia, sillä asutuksen voimistuessa ja tihentyessä kävi uusien kaskimaiden valtaus

yhä vaikeammaksi. Kyläkunnat pitivät tiukasti kiinni siitä, etteivät vieraat saaneet kasketa kylän metsissä ja seuraavassa vaiheessa syntyi kilpailua talojen kesken kylän yhteisten metsien nautinnasta. Kun toiset pyrkivät kaskeamaan enemmän kuin toiset katsoivat kohtuulliseksi, alettiin vaatia metsä- ja kaskimaiden jakoa talojen kesken. Jakoasioita oli esillä melkein kaikilla käräjillä. Ken hakkasi kasken vieraalle maalle, sai asianmukaiset sakot. Niinpä Pietari Tatti Haapakylästä oli anastanut Pertti Kustellin kaataman kasken ja tehnyt vielä toisenkin kasken saman miehen maille, vaikka nämä kaskimaat oli jo oikeudessa tuomittu Kustellille. Tatti sai 40 markkaa sakkoa, mutta köyhyyden takia alennettiin sakko puoleen. Vuonna 1667 tuomittiin neljä rautulaista sakkoihin, kun olivat kaataneet kasken Lapanaisen kylän maille.⁵⁹ Usein kävi niin, että toiset kaatoivat jonkun jo aikaisemmin merkitsemän kasken ja kylvivät siihen siemenen. Vieläpä saattoi tapahtua sellaistaakin, että toinen kylvi kasken, jonka toinen oli valmiiksi kaatanut. Viimeksi mainitussa tapauksessa omavaltainen kasken anastaja menetti sekä siemenen että tekemänsä työn.

Kaskiviljelys vaati paljon työtä ja sen tähden sitä usein harjoitettiin yhdessä ns. kaskiyhtiöissä. Monesti mainitaan asiakirjoissa usean miehen yhteisiä kaskia. Silloin on kysymyksessä tällainen kaskiyhtiö, vaikkei nimenomaista yhtiösopimusta heidän välillään olekaan tehty. Kaskiyhtiön miehet olivat tasa-arvoisia ja sato jaettiin sen mukaan, kuinka monta miestä eli kirvestä kullakin osakkaalla oli ollut työssä mukana. Niinpä rautulaiset Matti ja Erkki Hamu olivat sopineet sadon jakamisesta siten, että Matti poikineen sai kolme ja Erkki yhden osan kaskimaista, kun Erkki oli ollut työssä yksin, mutta Matilla oli ollut kolme poikaa työssä. Pelloista Matti sai kaksi ja Erkki yhden osan. Elias Rakkolainen Räisälästä oli mennyt yhteiseen metsätyöhön kahdella kirveellä ja hänen veljensä poika yhdellä kirveellä. Kaskaasta saatu ruissato jaettiin maan vanhan tavan mukaan siten, että Elias sai siitä kaksi osaa ja hänen veljensä poika yhden osan. Mutta peltoruis ja kevätilja pantiin puoleksi. Tällainen jakotapa oli siis, kuten erityisesti sanotaan, vanha maan tapa, minkä mukaan kaikkialla meneteltiin.⁶⁰

Alkuaan ei liene ollut minkäänlaista määräaikaa kaskimaiden omistuksessa, vaan kaskien yksityisomistus kesti niin kauan kuin metsän merkit, käyttö ja omistusmuisto kestivät. Mutta kylänmetsässä muuttui vähitellen käytäntö sellaiseksi, että kaskea saatiin käyttää vain kolme vuotta. Kaskimaa oli sen jälkeen jätettävä jälleen kylän yhteiseksi alueeksi. Raudussa annettiin 1640 tuomio, jonka mukaan maanlain rakennuskaaren 32 lukuun viitaten kylän yhteismetsään tehty kaski kuului kaatajalle mainitut kolme vuotta. Kruunu pyrki myöskin tasapuolisuuden vuoksi ehkäisemään liiallista kaskimaiden valtausta. Niinpä luettiin mm. kaikkialla käräjillä vuonna 1627 kielto, ettei

kukaan saanut merkitä itselleen enempää kaskia kuin voi heti kaataa. Kiellon rikkojia uhattiin 40 markan sakolla.⁶¹ Sitä mukaa kuin kylän metsät jaettiin veroluvun mukaisesti talojen kesken, muuttuivat metsät yksityisomaisuudeksi eikä sellaisella maalla enää ollut rajoituksia kasken käyttöajankaan suhteen. Tämänlaatuiset jakotoimitukset olivat 1600-luvulla aivan yleisiä ja jokapäiväisiä asioita.

Teknillisesti tapahtui kaskeaminen kaikkialla samanlaisin menetelmin. Koskemattomaan korpeen käytiin käsiksi siten, että puut kolottiin, s.o. puu kuorittiin ympäri, mikä aiheutti puun kuivumisen ja lahoamisen. Tällaista menettelytapaa sanottiin pyältämiseksi ja kolottua metsää kutsuttiin pykäliköksi. Pyälletty metsä sai seistä 7–15 vuotta, ennen kuin se oli valmis kaadettavaksi ja poltettavaksi. Harvaan asutuilla seuduilla jouduttiin tätä menettelytapaa käyttämään runsaasti verraten pitkään, mutta Käkisalmen läänin eteläosassakin mainitaan 1600-luvulla silloin tällöin tällaisia pykäliköjä.⁶² 1700-luvun taloudellisessa kirjallisuudessa tämänlaisia ensikertaisia kaskia sanottiin huuhdiksi. Raudun Huuhdin kylän nimi on yhteydessä tähän kaskiviljelysmuotoon.

Asutuksen taajentuessa jouduttiin samoja maita kaskeamaan aina tietyin väliajoin. Hyvillä mailla kasvoi entisille kaskimaille uusi metsä 15–18 vuodessa, minkä jälkeen se voitiin kaataa uudelleen. Näin syntyi varsinainen kaskivuoroviljelys, mikä vanhoilla asutusseuduilla nopeasti yleistyi. Kaskimaalle kasvanut uusi lehtimetsä oli suhteellisen helppo hakata, perata ja polttaa. Se ei vaatinut läheskään niin kovaa ja pitkäaikaista työtä kuin huuhdan teko vanhaan aarniometsään.

Kaskea poltettaessa oli tarkoin varottava päästämästä tulta irti ympäröivään metsään. Metsäjärjestyksessä oli säädetty sakkorangaistus varomattomuudesta aiheutuneesta metsäpaloista. Erikoinen asetus metsäpaloista ja niiden ehkäisemisestä sekä sammuttamisesta annettiin 10.11.1690. Asetus luettiin väestön tiedoksi eri käräjäpaikoilla.

Kaskien suuruus oli hyvin vaihteleva. Se riippui sopivasta maa-alasta sekä siitä, oliko kysymyksessä yksinäisen yrittäjän vaiko kaskiyhtiön työmaa. 1600-luvun alkupuolella kaskiala ilmoitettiin kylvömitan määrillä. Puhuttiin esimerkiksi kahden kylvömitan tai neljän kylvömitan kaskesta. Myöhemmin suuruus määriteltiin kapan- tai tynnyrialoittain: 8 kapanalaa, 1/2 tynnyrialaa, 2 tynnyrialaa ja niin edelleen. Milloin olosuhteet olivat edulliset, antoivat kasket hyviä, vieläpä erinomaisiakin satoja. Muuan Sakkolan mies Martti Päkäri sanoi saaneensa eräästä kaskesta 33 tynnyriä viljaa.⁶³

Peltoviljelys on ollut tunnettua jo Vatjan viidenneksen verokirjan tekemisen aikana. 1600-luvulla mainitaan peltoja tai peltokappaleita hyvin usein. Peltokappaleista puhuminen osoittaa niiden olleen pieniä. Mutta aikaa myö-

ten pelot ovat laajentuneet, kun viljelys on voimistunut. Joskus mainitaan asiakirjoissa peltoon kylvetyn viljan määrä, joskus pellostä saatu sato. Eskel Rekonpoika (Grelsson) syytti Tuomas Töpiä Raudun Maanselältä siitä, että tämä oli anastanut hänen peltokappaleensa ja kylvänyt sen kahteen kertaan kauralla, jota oli saanut 3 tynnyriä. Rautulaiset Euhmo Niilonpoika ja Antti Matinpoika olivat kylväneet 2 1/2 tynnyriä kauraa edellisen peltoon ja saaneet siitä 90 pientä lyhdettä. Sadosta tuli 3 tynnyriä kummallekin. Kirkkoherra Johannes Thoranius ja Matti Hänninen Raudunkylästä olivat kylväneet peltoon puoleksi kauraa ja puoleksi tattaria.⁶⁴

Soiden viljelykseen ottamista harrastettiin jo 1600-luvun alkupuolella. Useissa tapauksissa mainitaan itäisen Kannaksen eri pitäjissä suon viljelemisestä. Räisäläiset väittivät saaneensa jopa suurimman osan ravinnostaan suopelloista.⁶⁵

Ruis oli edelleenkin kaskien valtavilja, mutta sitä viljeltiin myös pelloissa, kuten muutamat asiakirjamerkinnät osoittavat. Kauraa ja ohraa viljeltiin niin ikään sekä pelloissa että kaskissa. Vehnäkin mainitaan silloin tällöin. Usean kerran mainitaan vehnänviljelyksestä SakkoIassa. Raudun Palkealasta oli annettu kreikkalaiskatoliselle papille vuonna 1685 kymmenen kappaa vehnää. Varmaan sitä viljeltiin jossakin määrin muissakin kylissä, niinkuin jo Vatjan viidenneksen verokirjassa todettiin. Muista viljelyskasveista on vielä mainittava tattari, herneet ja pavut, nauris sekä kaali.⁶⁶

Katovuodet

Raudun tarjoamia viljelysolosuhteita pidettiin 1600-luvulla verraten vaatimattomina. Pinta-alaan nähden oli pitäjässä paljon taloja. Viljelykset olivat pieniä, maaperä oli pääasiassa hiekkaista, erämaita oli niukalti, niittyjä ja laidunmaita vähänlaisesti, joten karjamäärä jäi pieneksi. Kalavesiä ei ollut juuri nimeksikään. Näin valitettiin käräjillä vuosisadan loppupuolella.⁶⁷

Monesti aiheuttivat epäedullisista sääolosuhteista johtuvat katovuodet väestölle suuria vaikeuksia. Toisinaan kohtasi kato rajoitetulla alueella vain joitakin taloja, mutta harvinaisia eivät olleet koko pitäjääkään kohdanneet katovuodet. Silloin tällöin kertovat käräjien pöytäkirjat tämänlaatuisista onnettomuuksista.

1660-, 1680- ja 1690-luvuilla oli tavallista runsaammin huonoja vuosia ja niiden aiheuttamat vahingot olivat suuret. Pyhäjärveläiset valittivat talvikäräjillä 1667, että kolmena vuotena peräkkäin on ollut siinä määrin kylmää ja hallaa ja ylettömiä sateita syksyisin, että eläminen on käynyt aivan vaikeaksi. Raudussa oli ainakin kesä 1666 ollut huono. Kylmä ja halla olivat silloin

tuhonneet suurimman osan sadosta. Kova hallavuosi oli ollut myöskin 1669. Vuosina 1686–88 oli kolme katovuotta peräkkäin. Useita taloja jäi näinä vuosina autioiksi puutteen takia.⁶⁸ Tilanne oli koko läänissä niin vaikea, että kenraalikuvernööri Sperling antoi nimismies D. Boismanin tehtäväksi tutkia, minkälainen sato syksyllä 1687 oli saatu. Boisman saattoi kaikissa kahdeksassa käräjäpaikassa todeta, että sato oli kaikkialla ollut heikko. Ihmisiä oli joka puolella kerjuulla, useita oli kuollut nälkään, eikä tulevaisuuskaan näyttänyt perin hyvältä, sillä jo vuoden 1686 huonon sadon johdosta puute oli heikentänyt väestön kestokykyä. Vuosi oli pahempi hallavuotta 1669 (gg 7/174). Huonoksi valotettiin vuotta 1690:kin etenkin Räisälässä, eikä vuodentulo muodostunut hyväksi muuallakaan läänissä. Kesällä 1694 veivät 22–23.8. sekä 11., 16. ja 17. 9. sattuneet hallat kaiken viljan Mietttilän, Vepsan, Liippuan, Raasulin ja Kärälän kylistä. Asukkaat valittivat jääneensä aivan puille paljaille.⁶⁹ Mutta pahimmat koettelemukset olivat vielä edessä. Vuosina 1694–95 kohtasi melkein täydellinen kato koko lääniä samoin kuin koko maata. Raudun Orneholman vapaaherrakunnan vuokraaja valitti, että kadon johdosta on jäänyt autioiksi 37 3/4, aateria maata. 84 taloa on tullut maksukyvyttömäksi tai jäänyt kokonaan heitteille, koska asukkaat ovat kuolleet tai kulkevat kerjuulla. Kun joku talonväestä sairastuu, sairastuvat ja kuolevat toisetkin, niin ettei ketään jää taloon. Jo kasvoiltaan ihmiset ovat mustia ja nälkiintyneitä. Verot ovat valtaosaltaan jääneet maksamatta.⁷⁰ Kahden katovuoden tuhoja täydensi vielä vuosi 1697. Silloin ilmaantui koko eteläläänin sadonkorjuun aikana toukkia (matkar), jotka olivat väriltään tummankeltaisia ja joilla oli mustanpuhuva kova pää. Ne söivät suurimmalta osalta sen vähäisen ruissadon, mikä oli edellisenä syksynä saatu kylvetyksi. Koko eteläläänissä, Raudusta Räisälään, lautamiehet kertoivat saadun tuskin sen vertaa ruista, mikä oli käytetty siemeneksi. Tämän takia jäivät syyskylvötkin suurelta osalta tekemättä. Kun riihiä alettiin lämmittää, tippuivat toukat parsilta lattialle, josta niitä lapiokaupalla heitettiin ulos. Ulosheitetyt toukat ryömivät sitten vielä kaalimaihien ja viljapeltoihin ja söivät nekin. Kun tämä huomattiin, heitettiin lattialle pudonneet toukat suoraan uuniin. Puute oli koko läänissä kova. Kaksi rautulaista ja kaksi sakkolaista lautamiestä jäi tulematta käräjille Pyhäjärvelle, kun heillä ei ollut mitään ottaa evääksi.⁷¹

Maanomistus, autiotilat ja jakotoimitukset

Edellä on jo viitattu siihen, että asutuksen laajentuessa kävi välttämättömäksi jakaa maat talojen kesken ja määritellä rajat, joita ei ollut lupa ylittää. Sekä pitäjien että kyläkuntien alueet olivat vähitellen vakiintuneet vanhan nautin-

nan pohjalta. Kylän asukkailla oli oikeus kasketa kylän yhteismetsässä, mutta naapurikylien asukkaat pyrittiin niistä karkoittamaan, niin pian kuin huomattiin, että kylän aluetta oli loukattu. Usein syntyi tällaisissa tapauksissa oikeusjuttuja, kun rajat eivät vielä olleet tarkoin merkityt. Mutta nimenomaan riitajuttujen yhteydessä rajat saatiin määritellyiksi ja maastoon merkityiksi. Samastakin alueesta saatettiin kiistellä useaan otteeseen, kun asukkaat kylässä muuttoliikkeen tai kuolemantapausten johdosta vaihtuivat.

Kun sopivista kaskimaista alkoi syntyä kilpailua talojen kesken, kyläläiset rupesivat vaatimaan kylän yhteismetsien jakamista. Tavallisesti määrättiin lautamiehet jakoa suorittamaan ja jako oli toimitettava talojen vero- ja aateriluvun mukaisesti.⁷²

Suot sekä vesiperäiset alueet olivat niin ikään yhteismaita. Suomaan valtaus ja viljelykseen raivaaminen tapahtui samojen periaatteiden mukaan kuin kaskimaidenkin viljeleminen. Kullakin talollisella oli oikeus verolukunsa mukaan ottaa suoaluetta viljelykseensä. Toisten oikeus katsottiin turvatuksi, kun heille jätettiin ainakin vastaavansuuruinen alue raivattavaksi. Erään suoriidan yhteydessä Räisälän Hytinlahdessa sanottiin nimenomaan, että täällä on sellainen tapa, että se, joka on alkanut raivata ja ojittaa yhteistä suota, saa sen pitää, eikä kenelläkään muulla ole siihen oikeutta, kunhan naapureille on jätetty riittävästi suoaluetta raivattavaksi toisaalla. Milloin erimielisyyksiä syntyi, voitiin suot määrätä jaettavaksi veroluvun mukaan, kuten kaskimaatkin.⁷³

Pellot laajenivat viljelyksen kehityksen mukana. 1600-luvulla puhutaan ehtimiseen pelloista ja niiden jaoista. Pellot muodostuivat ensiksi talojen ympärille, minkä takia niitä usein sanottiinkin kotipelloiksi. Kotipeltojen suuruuden mukaan määrättiin muukin kylän yhteinen maaomaisuus jaettavaksi.⁷⁴

Kun kylä oli muodostunut yhdestä kantatalosta ja sen pellot oli jaettu osakasten kesken, syntyi myöhemmin erimielisyyksiä peltojen rajoista ja omistuksesta. Peltojen välisenä rajana oli tavallisesti piennar ja joskus yritti joku siirtää sitä omavaltaisesti omaksi edukseen. Autioiksi jääneiden talojen pellot pyrittiin niin ikään liittämään omiin viljelyksiin. Niinpä valitti Raudussa Samuli Pekanpoika Tuomas Paajasen väkivaltaisesti rikkoneen hänen sarkajakonsa ja Reko Huotarinpoika valitti samoin Yrjö Näräsen kyntäneen heidän peltojensa välisen pientareen ja siirtäneen aidan hänen puolelleen. Yrjö Aliskainen, joka oli ottanut kauan autiona olleen tilan viljeltäväkseen, valitti, että Huuhdin ja Dudenitsan kyläläiset olivat ottaneet kaikki hänen tilaansa kuuluneet niityt haltuunsa. Asia määrättiin tutkittavaksi ja maat jaettavaksi asianomaisten kesken. Neljä naapurusta Liippualta pyysivät, että lautamiehet määrättäisiin samalla jakamaan heidän peltonsa.⁷⁵

Kun jako suoritettiin vero- ja aateriluvun mukaan, vastasivat maanomistus ja veronmaksukyky toisiaan. Raudussa määrättiin muun muassa Leinikylänjärven saari jaettavaksi tasan kahden läänityksen kesken, koska kummallakin herrasväellä oli kylässä saman verran (2 1/2 aateria) veromaata.⁷⁶ Jaossa pyrittiin tasapuolisuuteen myöskin siten, että kullekin osakkaalle annettiin samanlaista maata, niin hyvää kuin huonoakin. Jaetut alueet erotettiin toisistaan sopivin merkein. Yleinen rajamerkki peltojen välillä oli piennar, metsissä hakattiin suuriin puihin lovia tai ristejä. Myöskin pystytettiin kivipyykkejä. Sopivin kohdin pidettiin rajamerkkeinä luonnonpaikkoja: jokia, järviä, soita tai muita hyvin erottuvia paikkoja.⁷⁷

Vaikka asiakirjoissa puhutaan usein saroista, lienee kysymys enimmäkseen ollut lohkojaosta.⁷⁸

Valtiolta, kruunu, koetti monin tavoin järjestellä ja säännöstellä maanomistusta turvatakseen siten omat etunsa: verojen saannin.

Sotien, muuttojen tai köyhtymisen takia jäi tiloja autioiksi. Hyvin tavallista oli, että naapurit koettivat anastaa autiotilojen maita, peltoja ja niittyjä, omaan viljelykseensä. Kruunu sen sijaan yritti tilaisuuden tullen asuttaa tällaiset tilat uudelleen, jotteivät kruunun verotulot olisi pienentyneet. Jo 1620-luvulla pyrittiin sekä Käkisalmen läänissä että Inkerissä saamaan järjestyttä aikaan tässä suhteessa. Vuonna 1626 annettiin käsky, että talonpoikien tuli luovuttaa kaikki kirjeet ja setelit, joita he olivat itselleen hankkineet autiopeltoihin, niittyihin ja kaskimaihin, joita he eivät itse omistaneet, koska he siten tahtoivat anastaa tilukset ja estää muita asukkaita tulemasta niitä viljelemään ja asumaan. Vuonna 1627 kuulutettiin kaikilla Käkisalmen läänin käräjäpaikoilla määräys, ettei kukaan saanut ottaa haltuunsa autiomaata ilman esivallan lupaa.⁷⁹

Käräjillä käsiteltiin sen jälkeen ehtimiseen autiotilojen viljelykseen ottamista koskevia asioita. Tällöin todettiin, minkälaisessa kunnossa olivat tilan maat sekä rakennukset, jos niitä oli enää jäljellä. Autiotilalle tullut asukas antoi lupauksen tilan rakentamisesta sekä verojen maksamisesta. Kun autiotilat olivat tavallisesti rappiolla, ei niistä heti vaadittu veroja, vaan uudelle isännälle myönnettiin joitakin vapaavuosia, joiden aikana hän ehti rakentaa tilan ja saada maat viljelykseen. Vapaavuosien määrä riippui tilan kunnosta. Yleensä myönnettiin kolme vapaavuotta, mutta saatettiin rajoittaa yhteen vuoteenkin, jos tila oli kohtalaisessa kunnossa. Toisaalta voitiin antaa kahdeksankin vapaavuotta. Joskus jätettiin vapaavuosien määrä maaherran ratkaistavaksi.⁸⁰ Läänitysten omistajat ja sittemmin kruununmaiden vuokraajat ottivat viljelijät autiotiloille, minkä jälkeen asia vahvistettiin käräjillä. Ken

omin luvun otti autiotilan haltuunsa, sai sakkoa. Uuden asukkaan oli hankittava itselleen takaajat siitä, että pystyi rakentamaan tilan ja maksamaan verot, eikä jättäisi tilaa vapaavuosien päätyttyä, mitä myöskin joskus sattui. Kaksi takaajaa riitti. Poikkeustapauksissa mainitaan useampiakin takaajia.⁸¹ Milloin naapurit olivat ottaneet käyttöönsä autiotilan maita, määrättiin käräjillä maat jaettaviksi veroluvun mukaan.

Veronkannon turvaamiseen tähtäsivät nekin toimenpiteet, joihin kruunu ryhtyi estääkseen maatilojen, tilanosien sekä rakennusten kaupat ja luovutukset vieraille henkilöille. Näihin asioihin puuttuminen perustui siihen käsitykseen, että kaikki maat, erityisesti yleismaat ja autiotilat olivat kruunun omaisuutta. Jo vuosisadan alkupuolella kiellettiin myymästä ja ostamasta kruunun maata.⁸² Toukokuun 2. päivänä 1673 annettiin asetus vero- ja kruununtilain jakamisesta ja vähentämisestä. Siinä valitettiin, että monista kielloista huolimatta taloista myydään osia, mistä johtuu, etteivät siten silvotut tilat jaksa maksaa verojaan. Kun varmoja rajoja ei ole, ei sellaisia taloja saada myöhemminkään uudelleen yhdistetyiksi. Sen tähden säädettiin nyt, että kukaan älköön rohjetko tästä lähtien joko ostolla, vaihdolla, pantilla, vuokralla tai kaikenlaisilla sopimuksilla ja välipuheilla poistaa tai vieroittaa verotaloista mitään peltoa, niittyä, saaria, metsää tai maita sekä kalavettä tai mitään muutakaan tilaan kuuluvaa. Jos joku vastoin kieltoa hankki itselleen tällaista maata, menetti sekä maan että siitä maksamansa hinnan. Myöhemmin asetusta vielä täydennettiin.⁸³

Talojen jakamista koetettiin estää, kuten asetukset edellyttivätkin. Vain läänityksen omistajan luvalla saattoi tällainen jako tapahtua. Milloin riitaisuuden tai jonkin muun syyn takia erottiin, jaettiin irtaimisto, mutta tilan sai yksi osakas viljeltäväkseen. Kun Papusen veljekset Vakkilasta eivät sopineet elämään enää yhdessä, sai oikeuden päätöksen ja vanhan tavan mukaan vanhin veli pitää tilan. Toiset veljekset saivat kruununtilan vuokraajilta pyytää itselleen uudet asuinpaikat.⁸⁴ Muuttamaan joutuneille voitiin antaa viljeltäväksi autiotila.

Talonpoika voitiin häätää tilaltaan, jos hän ei kyennyt pitämään tilaa viljelyksessä eikä maksamaan verojaan. Tällaisia tapauksia sattui silloin tällöin. Leinikylän hovin vouti muun muassa sanoi irti talostaan Heikki Martikaisen Mäkrältä, kun tämä oli jo vanha ja raihmainen yksinäinen mies, eikä omistanut edes hevosta.⁸⁵ Kiviniemestä häädettiin talostaan Tikkaset, kun olivat omin luvun jakaneet tilansa kolmeen osaan.